

MANGE HJEM UNDER SAMME TAG

En antropologisk undersøgelse af duftmiljøerne
på seks plejehjem i Aarhus Kommune

Fotos: Colourbox

Rapport fra Moesgårds Antropologiske
Analyseenhed, MANTRA

Maj 2021

Nina Bergholt Birkedal, Susanne Højlund og Johanne Korsdal Sørensen

AARHUS
KOMMUNE

AARHUS UNIVERSITY

MANGE HJEM UNDER SAMME TAG

En antropologisk undersøgelse
af duftmiljøerne på seks plejehjem
i Aarhus Kommune

Rapport fra Moesgårds Antropologiske
Analyseenhed, MANTRA

Maj 2021

Nina Bergholt Birkedal, Videnskabelig Assistent, MANTRA, Antropolog.

Susanne Højlund Pedersen, Lektor ved Afdeling for Antropologi.

*Johanne Korsdal Sørensen, Ekstern Relation Manager, MANTRA,
Antropolog og Ph.d. i sociologi.*

MANTRA

Moesgårds ANTropologiske Analyseenhed, Afdeling for Antropologi
Moesgård Allé 20, bygn. 4235, lok 134, 8270 Højbjerg

AARHUS
KOMMUNE

AARHUS UNIVERSITY

Indhold

Forord	7
1 Resumé og opsummering af MANTRAs anbefalinger	9
Anbefalinger	10
Læsevejledning	11
2 Indledning	13
Centrale resultater	13
Dufte og lugte på plejehjem	14
Bag om undersøgelsen – metode	16
3 MANTRA's anbefalinger: Baggrund, erfaringer fra praksis og fokusområder ..	17
Anbefaling 1: Nye løsninger til opbevaring af affald og vasketøj	19
Erfaringer fra praksis	19
Dilemmaer og udfordringer	22
Eksisterende litteratur og erfaringer	22
Fokusområder	22
Anbefaling 2: Ventilation og arkitektur	23
Eksisterende litteratur og erfaringer	23
Fokusområder	23
Anbefaling 3: Pleje- og rengøringsrutiner	24
Erfaringer fra praksis	24
Udfordringer og dilemmaer	28
Eksisterende litteratur og erfaringer	29
Fokusområder	29
Anbefaling 4: Organisering af personalets duftmiljøindsats	30
Erfaringer fra praksis	30
Udfordringer og dilemmaer	31
Eksisterende litteratur og erfaringer	32
Fokusområder	32
Anbefaling 5: Lugtesansen som arbejdsredskab	33
Erfaringer fra praksis	33
Udfordringer og dilemmaer	34
Eksisterende litteratur og erfaringer	34
Fokusområder	35

Anbefaling 6: Duften af mad er vigtig	36
Erfaringer fra praksis	37
Dilemmaer og udfordringer	38
Eksisterende litteratur og erfaringer	38
Fokusområder	38
Anbefaling 7: Brug eksisterende behagelige dufte strategisk	39
Erfaringer fra praksis	40
Dilemmaer og udfordringer	40
Eksisterende litteratur og erfaringer	41
Fokusområder	41
Anbefaling 8: Muligheder i dufttilsætning	42
Erfaringer fra praksis	43
Udfordringer og dilemmaer	43
Eksisterende litteratur og erfaringer	44
Fokusområder	44
4 Konklusion og perspektiver	45
Anbefalingerne	46
Perspektiver	46

Forord

Denne rapport og de anbefalinger den rummer bygger på besøg på seks plejehjem i Aarhus kommune. Interviews, observationer, samt følgeskab med personale. Forud for undersøgelsen på plejehjemmene er der foretaget et litteraturstudie. Rapporten fra dette er vedlagt som bilag, og der refereres løbende hertil.

Rapporten her er tænkt som inspirationsmateriale til duftmiljøforbedringsarbejde på forskellige plejehjem. De fysiske rammer på plejehjemmene giver muligheder og begrænsninger og er meget forskellige fra sted til sted. Derfor er der ikke nogen entydig prioritering af anbefalingerne, men de er i stedet tænkt som et vejledende inspirationsmateriale i forhold til indsatsområder og mulige tiltag. Vel vidende at mulighedsrummet på plejehjemmene selvfølgelig er forbundet med såvel de fysiske rammer, som de økonomiske rammer mm.

Der skal lyde en stor tak til de deltagende plejehjem og forstandere, personale, borgere, frivillige og pårørende. Uden deres tid, ærlighed og åbenhed havde denne undersøgelse ikke været mulig.

Slutteligt skal der også lyde en tak til konsulenter i Aarhus Kommune for hjælp til formidling af kontakt og løbende sparring.

1 Resumé og opsummering af MANTRAs anbefalinger

Formålet med undersøgelsen er at undersøge duftmiljøerne på aarhusianske plejehjem, med henblik på at skabe behagelige og sansestimulerende duftmiljøer for borgere, medarbejdere og besøgende.

Moesgårds Antropologiske Analyseenhed, MANTRAs undersøgelse bygger på to datakilder, dels: 1) et litteraturstudie og 2) dels antropologiske feltstudier (deltagerobservation og interview) på seks plejehjem i Aarhus Kommune. De seks plejehjem har meldt sig på baggrund af Aarhus kommunes konsulenters forespørgsel.

Alle seks plejehjem har udfordringer med midlertidige lugte, men generelt har vi mødt et neutralt bagvedliggende duftmiljø. Men med mange forskellige nye og gamle bygninger, der rummer svækkede og syge borgere med forskellige adfærdsnormer under samme tag, har plejehjemmene et væld af midlertidige dufte og lugte, som dog kun i få tilfælde påvirker det bagvedliggende duftmiljø. Plejehjemspersonalet arbejder dagligt via rengøring, pleje m.m. på at neutralisere duftmiljøet. MANTRAs anbefalinger rummer bl.a. erfaringerne fra dette arbejde samt råd fra fagspecialister såsom ventilationsspecialister, vaskerier og litteraturstudier.

Det, der er tværgående for de otte anbefalinger er, at arbejdet med duftmiljøer skal tænkes ind i de daglige rutiner. Et behageligt og neutralt baggrundsduftmiljø kræver kontinuerligt fokus og en tværfaglig indsats fra hele personalegruppen.

MANTRAs otte anbefalinger er tænkt som inspirationsmateriale til duftmiljøforbedringsarbejde på forskellige plejehjem. De meget forskellige fysiske rammer på plejehjemmene giver hvert sted særegne muligheder og begrænsninger. Samtidig er borgergrundlaget forskelligt på de besøgte plejehjem, hvilket også afspejles i duftmiljøerne, og giver forskellige muligheder og begrænsninger. Derfor er anbefalingerne sideordnede og ikke rangeret/prioriteret, men tænkt som en inspirationsliste for forstandere og plejepersonale i forhold til indsatsområder og mulige tiltag. **Plejehjemspersonalet arbejder i spændingsfeltet mellem borgernes private hjem og individuelle frihed og det institutionelle fællesskab, hvilket skaber dilemmaer i forhold til duftmiljøerne.** Duftmiljøer er (jf. ovenstående) et indsatsområde, hvor muligheden for standardisering umiddelbart er begrænset, men hvor videndeling på tværs af plejehjemmene i kommunen er vigtig.

Vi har imidlertid inddelt de otte anbefalinger i tre temaer. Det er dog vigtigt, at anbefalingerne sammentænkes på tværs af de tre temaer. De hænger sammen og er hinandens forudsætninger. Kort sagt: bygningsmæssige eller velfærdsteknologiske forbedringer hjælper ikke på duftmiljøerne, hvis ikke den daglige rengørings- og plejeindsats har betydelig bevågenhed og der er en god personale normering på feltet.

Praktiske forhold	1) Nye løsninger til opbevaring af affald og vasketøj 2) Ventilation og arkitektur
Opretholdelse af et neutralt bagvedliggende duftmiljø	3) Pleje- og rengøringsrutiner 4) Organisering af personalets duftmiljøindsats 5) Lugtesansen som arbejdsredskab
Behagelige midlertidige dufte	6) Duften af mad er vigtig 7) Brug eksisterende behagelige dufte strategisk 8) Muligheder i dufttilsætning

Anbefalinger

1) Nye løsninger til opbevaring af affald og beskidt vasketøj

Vi anbefaler, at vasketøj og affald kommer ud af bygningen med det samme. De steder, hvor det ikke er muligt, kan nye opbevaringsløsninger (evt. gelatineposer) undersøges.

2) Ventilation og arkitektur

Bygninger og ventilationsanlæg kan være meget forskellige. Det anbefales, at kommunen ser nærmere på dette og undersøger optimeringsmuligheder på dette felt, bl.a. udsugning fra vaskerum er et fokusområde af stor betydning for duftmiljøet.

3) Rengørings- og plejerutiner

Det anbefales, at midlertidige lugte af kropslige udskillelser og røg holdes nede samtidig med daglig udluftning. Det anbefales at drøfte tidsaspektet i dette med plejhjemsforstanderne, så man kan sikre gode rutiner og rettidighed. Også på plejehjem med mange ekstra plejekrævende beboere pt. udløser alle beboere os bekendt samme personale normering

4) Organisering af personalets duftmiljøindsats

Det anbefales, at kommunen udarbejder en guideline med forslag til organiseringen af duftmiljøindsatsen. Her er det blandt andet centralt, at der på daglig basis er en ansvarlig for håndtering af f.eks. vasketøj på de plejehjem, hvor der er linnedpakker og ikke vaskemaskiner i hver lejlighed. En række plejehjem har ansat særskilt rengøringspersonale, og det anbefales at kommunen ser nærmere på mulighederne i dette.

5) Lugtesansen som arbejdsredskab

Personalet bruger lugtesansen til at spore forandringer, flere kan eksempelvis lugte urinvejsinfektion, når den er på vej. Litteraturstudiet viser, at en duft af acetone kan være et tegn på diabetes. Det anbefales, at fagligheden omkring duftindtryk styrkes, for at optimere duftmiljøerne og samtidig udforske de sundhedsmæssige muligheder i dette felt.

6) Duften af mad er vigtig

Borgere og pårørende påskønner duften af mad og kaffe som hjemlig samtidig med at personale og borgere giver udtryk for, at det skærper borgernes appetit at have duften fra de lokale køkkeners madtilberedning på gangene.

7) Brug eksisterende behagelige dufte strategisk

Forandringer i de midlertidige duftmiljøer er en vigtig sansestimulation. Her anbefales det at bruge friske blomster, samt evt. at fastholde borgernes parfumerede, personlige hygiejneprodukter bl.a. for at undgå et for klinisk duftmiljø og for at stimulere borgernes sanser.

8) Muligheder i dufttilsætning

Vi anbefaler, at mulighederne for lokal og periodevis dufttilsætning undersøges nærmere og afprøves på relevante tidspunkter.

Læsevejledning

Ovenstående er en kort opsummering af MANTRAs anbefalinger til forbedringer af duftmiljøer på plejehjem. Den resterende del af nærværende rapport er opbygget, så hver anbefaling kan læses selvstændigt. Ved nogle af anbefalingerne er der konkrete løsningsforslag, men ved størstedelen skal de konkrete løsninger udarbejdes. Der er imidlertid gode erfaringer fra praksis under alle anbefalinger, som andre plejehjem vil kunne lade sig inspirere af. De seks plejehjem, vi har besøgt, har forskellige fysiske rammer, rutiner og personalesammensætninger, og har dermed forskellige udfordringer og handlemuligheder. Derfor er der ikke én model, der passer til alle – tiltag skal tilpasses til hvert enkelt sted.

Hver anbefaling består af fem dele:

1. Sammenfatning og væsentligste pointer
2. Gode eksempler fra praksis
3. Udfordringer og dilemmaer fra praksis
4. Eksisterende litteratur og erfaringer
5. Fokusområder

Vi foreslår, at indledningen læses først for at få en forståelse af, hvad baggrunden er for rapporten og hvilket datagrundlag, den bygger på.

2 Indledning

Det dufter af vanilje og blåbærpandekager på gangen i plejehjemmet. Det kommer fra et lokalt køkken. Helt tæt på køkkenet er duften næsten uimodståelig. Duften skærper appetitten for os besøgende og for borgerne. I Aarhus Kommune er køkkerne tilbage på de enkelte plejehjem og giver vellugte, atmosfære, døgnrytme og appetit til dagens menu. Uanset om der er ét køkken i hver afdeling, eller maden bliver fragtet rundt i huset fra det centrale køkken, fremhæves det som positivt og hjemligt med duften af bagværk og frisklavet mad af både borgere, pårørende og medarbejdere på alle de seks plejehjem, der er besøgt i denne undersøgelse.

På en anden plejehjemsgang er man udfordret af en ældre herre med demens, som ofte tisser i fællesarealernes potteplanter og deromkring. Det giver et ubehageligt duftmiljø, som personalet kæmper for at undgå via rengøring og pleje flere gange dagligt. Generelt er personalet meget opmærksomme på de enkeltborgere, som grundet forskellige sygdomsrelaterede problematikker eller specielle adfærdsnormer har særlige lugtproblematikker. I nogle tilfælde skiftes sengetøjet hos en borger flere gange dagligt pga. gennemvædning. I disse tilfælde kan der sive lugt fra borgerens lejlighed ud på gangen eller ud i fællesstuen. Det samme gælder når borgere ryger i deres lejlighed, så kan lugten af røg sive gennem sprækker under døren, ligesom den siver ud når folk går ind og ud ad døren fra fællesgangen ind i lejligheden eller omvendt. Enkelte borgere ønsker at have døren åben ud til gangen hele tiden. Det er i nogle tilfælde en udfordring for det fælles duftmiljø jf. ovenstående.

Duftmiljøerne på de plejehjem, der medvirker i feltstudiet, er således præget af de mange forskellige borgere med forskellige baggrunde, adfærdsmønstre og individuelle hjem, som huses under samme tag. Det der udfordrer er kort sagt, at borgerne har forskellige behov, sygdomme og præferencer (herunder hygiejnestandarder). Plejehjemmene rummer alle samfundslag, og under vores besøg har vi mødt såvel tidligere hjemløse, som tidligere direktører. Altså hele bredden i samfundet. De respektive plejehjem har samtidig meget forskellige og skiftende forudsætninger for at arbejde med duftmiljøer, da mange problematikker hænger sammen med borgergrundlaget og særlige forhold i bygningen vedr. ventilation, kloakering eller andet, som kan udfordre og komplicere duftmiljøet.

Centrale resultater

Når vi taler om duftmiljøer i denne rapport, skelner vi mellem det bagvedliggende ret permanente duftmiljø og midlertidige dufte og lugte. Det bagvedliggende duftmiljø er det samlede duftindtryk, der præger plejehjemmet, mens de midlertidige dufte og lugte er knyttet til specifikke situationer, som forsvinder igen såsom mad, shampoo, afføring og urin.

Alle seks plejehjem har udfordringer med midlertidige lugte, men generelt har vi mødt et bagvedliggende duftmiljø, der er neutralt. Der er mange midlertidige dufte og lugte, men det er kun få steder, lugtgenerne påvirker det bagvedliggende

duftmiljø. Forstanderne og medarbejderne fremhæver typisk specifikke problemstillinger omkring bygningen, håndtering af urent vasketøj, affald og borgerproblematikker. Vores observationer bekræfter dette. Enkelte steder fylder borgerrelaterede lugtproblematikker meget, og påvirker det permanente duftmiljø. Flere medarbejdere beskriver samtidig, at lugte ikke er deres største udfordring. Eksempelvis beskrev en medarbejder, der plejer mange borgere, der ryger massivt, at hun syntes, det var langt sværere, når borgere taler grimt eller nedladende til hende.

Vores samtaler med særligt pårørende og medarbejdere peger i retning af, at et neutralt bagvedliggende duftmiljø er værd at stræbe efter. Samtidig er det vigtigt, at der er midlertidige gode dufte som kaffe og madduft, der er med til at skabe stemning. Der er vores vurdering, at der stort potentiale i at tænke i, hvordan der tilføres duft – kunstig såvel som naturlig – for at skabe stemning og hjemlighed. For at gode dufte såvel som dårlige lugte er behagelige eller tilforladelige at være i, er det afgørende at vide, hvor de kommer fra. Eksempelvis sagde en pårørende: "Hvis jeg kommer ind, når madvognen lige har været der med kål eller fisk, kan jeg godt tænke – uhh sikke en stank. Men det gør mig ikke noget, når jeg ved, hvad det er." En medarbejder på et plejehjem sagde tilsvarende: "Jeg synes nye dufte og lugte er de sværeste, uanset om det er blomster eller urin. Jeg ved ikke, hvor jeg skal placere dem, og så ved jeg ikke, hvordan jeg skal handle." Flere medarbejdere beskriver også, at de har svært ved at sætte ord på nye dufte og lugte, fordi de er vant til, hvordan det lugter og dufter. Dette er i tråd med, hvordan lugtesansen fungerer, fordi vi generelt oplever ændringer i duftmiljøer stærkest (se mere i bilag 1 side 4).

Udfordringen ved det neutrale duftmiljø er, at pludselige og midlertidige dufte fremstår meget kraftigt. Derfor fremhæver vi også potentialet i dufttilsætning. Men når det kommer til, hvilke dufte der er gode, handler det i høj grad om personlige præferencer. Der er enighed om, at bagværk og kaffe giver velduft, men herfra er billedet tvetydigt. En medarbejder satte det på spidsen: "Jeg vil nærmest hellere stå med næsen i en lorteble end at her står hyacinter". Generelt har vi fået meget forskellige svar, når vi har talt med medarbejdere, pårørende og borgere om blomster, tilsatte dufte og personlige parfumer. I den forstand er det vigtigt også at være opmærksom på, at plejehjemmene netop både er mange hjem under et tag, et institutionelt fællesskab og en arbejdsplads. Derfor befinder arbejdet med duftmiljøer sig også i spændingsfeltet mellem personlig frihed og institutionelt fællesskab, beboerfællesskab og en arbejdsplads med kollegaer og arbejdsmiljøhensyn.

Dufte og lugte på plejehjem

Forstandere og medarbejdere har generelt talt åbent om lugtproblematikker, men med stor opmærksomhed på at minimere det. Vores observation er, at de fleste steder bliver lugtgenerne holdt nede, så det generelle duftmiljø er neutralt. Andre steder påvirker borgerrelaterede problematikker det generelle duftmiljø. Der er mange forskellige forbigående dufte og lugte af alt fra mad til afføring og urin, men der skal meget til, før det dominerer på hele plejehjemmet. Som udefrakommende kan det imidlertid være svært at skelne mellem lugte der siver fra én lejlighed grundet eksempelvis sygdom og det permanente duftmiljø.

I det nedenstående lister vi de dufte og lugte alfabetisk, vi har observeret, og som enten pårørende eller medarbejdere har beskrevet. Alle dufte og lugte er udfoldet med eksempler i afsnit 3, hvor MANTRAS anbefalinger udfoldes.

Adfærd: Enkelte borgere frasiger sig bad og personlig pleje, kan ikke selv klare toiletbesøg, men prøver alligevel, tager bleer af eller tisser uhensigtsmæssige steder, og det kan skabe både midlertidige og mere permanente lugtgener.

Affald: De steder, hvor affald opbevares i rum på gangene, inden det bæres ud, opstår der hurtigt lugtgener. I opbevaringsrummene er lugten kraftigst, men på nogle tider af døgnet åbnes dørene ofte, og selvom dørene er lukkede, siver lugten ofte ud på gangen.

Beskidt vasketøj: Linned og håndklæder der afhentes af et vaskeri én eller to gange om ugen lugter. Nogle steder opbevares det i kældre, mens andre er nødsaget til at opbevare det i rum på gangene. I flere tilfælde siver lugten ud på gangen.

Blomster: Duften af blomster beskrives både som god og dårlig. Særligt borgere og pårørende sætter pris på friske blomster. Blomster som hyacinter og liljer dufter kraftigt, og flere medarbejdere fremhæver det negativt. Desuden kan råddent blomstervand lugte kraftigt.

Frisk luft: Udluftning er vigtig for at fjerne midlertidige lugtgener. Følelsen af luftgennemstrømning i et rum er samtidig forfriskende for duftmiljøet, og kan nogle steder bringe gode dufte fra haver (nyslået græs m.m.) ind. Dog med det forbehold, at mange ældre borgere ikke bryder sig om træk.

Kropslugte og sygdom: Lugtproblematikker hos borgere kommer fra urin og afføring, men også fra sår, sygdom og medicin. Lugtgenerne er som oftest midlertidige eller overvejende i borgerens bolig og kan afhjælpes af udluftning og rengøring. Enkelte borgere bærer enten lugten med sig rundt i fællesarealerne eller ønsker at have døren åben, hvorved lugten siver ud på gangen.

Mad: Duften af bagværk og kaffe roses uden undtagelse af både borgere, medarbejdere og besøgende. Det samme gør sig gældende for mad, dog med enkelte forbehold omkring retter med eksempelvis fisk og lam.

Plejesituationer: I plejesituationer opstår der ofte lugte, som forsvinder igen, når det urene er fjernet og der er luftet ud.

Personlige dufte: Parfumer, shampoo, cremer og lignende opleves både godt og skidt af personale og pårørende. Godt, når det bidrager til, at borgeren dufter rent. Skidt, når eksempelvis kraftig parfume bliver overdøvende.

Rengøring: Trods parfumefri rengøringsprodukter giver det en frisk luft, når rengøringspersonalet har været forbi. Dette hænger også sammen med, at der luftes ud.

Røg: Rygning er kun tilladt i borgernes lejligheder, og luftrenserne begrænser røgen, men fjerner den ikke. Der skal kun få rygere til på en gang, før det påvirker duftmiljøet på hele gangen og det permanente duftmiljø. Selvom den røglugt er stedsspecifik, oplevede vi den i enkelte tilfælde meget overvældende.

Bag om undersøgelsen – metode

Denne rapport går på to ben – dels bygger den på et litteraturstudie vedlagt som bilag 1 og dels på antropologiske feltstudier (deltagerobservation og interview) på seks plejehjem i Aarhus Kommune. De seks plejehjem har selv meldt sig på baggrund af en forespørgsel udsendt fra konsulenter i Aarhus kommune. Det kan ikke udelukkes, at de seks plejehjem har gjort sig ekstra umage med rengøring osv. inden vores besøg. Men alle seks plejehjem har fortalt om og fremvist deres lugtproblematikker. De har vist os både rum og lejligheder, hvor de udfordres med og bekæmper dårlig lugt. Fx skyllerum, kældre osv. Desuden har vi været med i morgenplejen flere steder, og også her har de taget os med ind til de borgere, hvor de har lugtmæssige udfordringer.

COVID-19-situationen har haft metodisk betydning, fordi det har begrænset fleksibiliteten af undersøgelsen. Konkret har vi besøgt ét plejehjem om ugen med test mellem hvert besøg. Vi har kun i et enkelt tilfælde haft mulighed for at genbesøge et plejehjem. Det har betydet mindre fleksibilitet, fordi forstanderne har skullet rekruttere alle deltagere til undersøgelsen forud for besøgene på plejehjemmene. De frivillige kommer ikke på plejehjemmene lige nu, og har mere eller mindre ikke gjort det det seneste år, hvorfor kun en enkelt frivillig indgår i undersøgelsen.

Hvert plejehjem har vi besøgt 2-4 dage inden for én uge. Under feltbesøgene har vi talt med fagpersonale, forstandere, pårørende og borgere for at få alle perspektiver på problemstillingen belyst:

Forstandere: Forstanderne har indledningsvist givet os en rundvisning, hvorefter vi har interviewet dem. Flere forstandere har vi talt med flere gange.

Fagpersonale: Vi har talt med SOSU-assistenter, SOSU-hjælpere, rengøringsassistenter, husassistenter, ernæringsassistenter, pedeller, tekniske medarbejdere og enkelte terapeuter og sygeplejersker. Vi har lavet interviews, men særligt har vi fulgt plejepersonalet i deres plejearbejde hos borgerne, for at få indblik i deres daglige arbejde.

Pårørende: De pårørende, der har meldt sig til at deltage i undersøgelsen, har alle været meget positive omkring undersøgelsen, og flere har selv erfaring fra plejesektoren. Kun en enkelt har påpeget, at vedkommende ikke bryder sig om lugten, når der tilberedes fisk på det pågældende plejehjem. Generelt kan de medarbejdere, vi har talt med, udpege flere lugtgener end de pårørende. Vi har interviewet pårørende telefonisk. Meget fagpersonale har desuden fortalt os om pårørendesamarbejde i relation til duftmiljøer.

Borger: Vi har talt med de borgere, det har været muligt at tale med inden for rammerne tidsmæssigt og adgangsmæssigt. Vi har lavet et formelt interview med én borger, og haft uformelle samtaler med to borgere. Derudover har vi observeret reaktioner og kommentarer fra borgere i rengørings-, pleje- og spisesituationer. Fagpersonalet er desuden meget bevidste om borgernes velbefindende, trivsel og værdighed. Derfor vil borgernes perspektiv undervejs blive udtrykt igennem udtalelser fra fagpersonale og pårørende.

Der er indhentet skriftligt samtykke til alle formelle interviews. Alle navne og steder er anonymiseret.

Nærværende rapport og anbefalingerne heri handler om duftmiljøer isoleret. Vurderingen af, hvorvidt duftmiljøer er det, som er vigtigst at have fokus på, vil være forskelligt fra plejehjem til plejehjem.

3 MANTRA's anbefalinger: Baggrund, erfaringer fra praksis og fokusområder

"Da jeg besøgte plejehjemmet første gang, lagde jeg mærke til, at her jo ikke lugter af tis. Det havde jeg nok forventet, men det jeg lægger mest mærke til er faktisk fraværet af lugte. Og så selvfølgelig når de bager – det dufter dejligt."

Sådan sagde en pårørende om, hvordan hun synes det dufter og lugter på det plejehjem, hendes mor bor på. På selvsamme plejehjem er personalet meget bevidst om duftmiljøet, og ærgrer sig over, at de har et vaskerum lige ved indgangen. Her skal det bemærkes, at det pågældende vaskerum bruges dagligt af plejehjemspersonalet, der selv vasker alt linned og tøj m.m. fra borgerne på plejehjemmet. De synes let, der kommer dårlig lugt derfra. Vi spurgte den førnævnte pårørende, om hun havde bemærket lugten fra vaskerummet. Hertil svarede hun, at hun har oplevet dårlig lugt derfra én gang i de to år, hun er kommet på plejehjemmet flere gange ugentligt. Det store fokus blandt personalet lønner sig altså, men eksemplet viser også, at fokus på bekæmpelse af lugtgener og skabelsen af behagelige duftmiljøer på plejehjem er vigtigt for at opretholde et neutralt baggrundsduftmiljø.

Det, der er tværgående for de otte anbefalinger er, at arbejdet med duftmiljøer skal tænkes ind i de daglige rutiner. Lige fra 1) reetableringen af lokale køkkener og spredningen af mad og drikkevaredufte i takt med måltiderne og døgnets rytme, som en sanselig stimulation og appetit og hjemlighedsskabende funktion til 2) typen af vaskekurv/pose, skraldespande og hjælpemidler til udluftning, arbejdsfordeling, rengøring og grundlæggende pleje. Et behageligt og neutralt baggrundsduftmiljø kræver kontinuerligt fokus og en tværfaglig indsats fra hele personalegruppen.

De fleste lugtgener vi observerede på de seks plejehjem, var relateret til problematikker hos enkelte borgere. De lugte, vi har observeret, har været røg samt urin og afføring. Personalet har desuden beskrevet en række andre lugte, der kan opstå omkring borgerne: betændte sår, sygdomme, sure navler, sved, lugtudskillelse fra huden, mundhygiejne, opkast og medicin. Derudover har vi fået beskrevet en række eksempler på, at borgere modsiger sig pleje eller har en adfærd, der skaber lugt. Oftest er det hos borgere, der lider af svær demens. Nogle af de eksempler vi har mødt er:

- Borgere der ikke vil have deres ble skiftet.
- Borgere der ikke vil i bad. I mange af situationerne vil det kræve magtanvendelse, og som en af assistenterne sagde, så skal der gå lang tid, før det er sundhedsskadeligt at undvære bad.

- Borgere med svær demens, der ikke kan orientere sig i sted og rum, og derfor tisser i eksempelvis hjørner og pottedplanter.
- Borgere, der selv tager bleen af uden at være i stand til at klare toiletbesøg selv.
- Uopdagede uheld i kørestole, møbler etc.

Ud over daglige rutiner handler det derfor også om håndtering af borgerne. Fagpersonalet skal ofte lægge en stor pædagogisk indsats i at hjælpe med at "regulere" adfærd.

Ud fra den undersøgelse MANTRA har lavet på seks plejehjem koblet med det forudgående litteraturstudie, har vi udarbejdet otte anbefalinger til skabelsen af behagelige duftmiljøer. Alle anbefalinger er inddelt i fem afsnit og kan læses uafhængigt af hinanden.

1. Sammenfatning og væsentligste pointer
2. Gode eksempler fra praksis
3. Udfordringer og dilemmaer fra praksis
4. Eksisterende litteratur og erfaringer
5. Fokusområder

På de seks plejehjem er der lokale forskelle i personalesammensætning, rutiner og faciliteter samt borgergrundlaget. Anbefalingerne er derfor ikke relevante for alle seks plejehjem. Derfor er anbefalingerne heller ikke rangeret, men kan prioriteres lokalt alt efter relevans på hver af de 51 plejehjem i Aarhus Kommune.

Vi har imidlertid inddelt de otte anbefalinger i tre temaer, for at skabe overblik og gøre dem tilgængelige. Det er dog vigtigt, at anbefalingerne sammentænkes på tværs af de tre temaer. De hænger sammen og er hinandens forudsætninger. Eksempelvis så vil det ikke hjælpe nogen at have et udendørs skur til beskidt vasketøj, hvis der ikke er personale nok til at sikre, at vasketøjet fra Hr Hansens fjerde bundskift af dyner, puder og sengetøj efter uheld ikke kan foretages i rette tid. Fjernes det ikke rettidigt siver lugten fra hans lejlighed ud på gangen til fællestuen, fordi personalet er underbemandet grundet sygdom eller andet. Samtidig er det helt centralt, at praktiske løsninger udarbejdes i tæt samarbejde med de respektive forstandere. Vasketøjs- og affaldsopbevaring, samt ventilation og arkitekturen skal give mening i de daglige rutiner. Gør de ikke det, vil de formodentlig ikke blive brugt efter hensigten.

Praktiske forhold	1) Nye løsninger til opbevaring af affald og vasketøj 2) Ventilation og arkitektur
Opretholdelse af et neutralt bagvedliggende duftmiljø	3) Pleje- og rengøringsrutiner 4) Organisering af personalets duftmiljøindsats 5) Lugtesansen som arbejdsredskab
Behagelige midlertidige dufte	6) Duften af mad er vigtig 7) Brug eksisterende behagelige dufte strategisk 8) Muligheder i dufttilsætning

Anbefaling 1: Nye løsninger til opbevaring af affald og vasketøj

Det er vores anbefaling, at vasketøj og affald kommer ud af bygningen med det samme. Som minimum væk fra gangen. De steder, hvor det ikke er muligt, kræver det nye løsning til midlertidig opbevaring, hvis lugtgenerne skal fjernes eller begrænses. På de plejehjem, hvor der er affaldsskakte eller affaldssug kombineret med, at alt vaskes løbende, der har vi ikke observeret lugtgener fra affald eller vasketøj.

Det er imidlertid ikke alle steder, det er muligt grundet bygningerne og borgergrundlaget. På to af de besøgte plejehjem blev både beskidt linned og affald opbevaret i rum på gangene. Begge steder er duftmiljøet på beboelsesgangene overvejende neutralt, men omkring rummene med affald og beskidt linned, siver der lugt. Hvor slemt det er, afhænger både af tidspunktet på dagen og ugedagen. Affald bæres typisk ud omkring middag, mens linned, der vaskes på vaskeri, typisk afhentes to gange ugentligt.

Erfaringer fra praksis

Håndtering af vasketøj

Borgernes tøj vaskes på plejehjemmene alle seks steder. Nogle steder tilbydes borgerne at betale for en **linnedpakke**, dvs. at et vaskeri forsyner med sengetøj og håndklæder og står for vasken heraf. Opbevaringen af dette giver anledning til lugtgener. Det beskidte vasketøj – ofte med gennemvædet sengetøj og rester af afføring – opbevares i stofsække i åbne bure indtil det afhentes en eller to gange om ugen. De plejehjem, hvor alt vasketøj vaskes i huset, har ikke denne lugtgene i samme omfang, men til gengæld en større arbejdsbyrde for plejepersonalet. De steder der gør brug af linnedpakkerne er glade for dem. Dels fordi det fjerner en arbejdsbyrde, men også fordi det er en sikring af, at der altid er nok rent linned og håndklæder til borgeren.

Vaskeri på beboelsesgang. Foto: Nina Bergholt Birkedal.

På de seks plejehjem, vi har besøgt, håndteres vasketøjet på fem forskellige måder, med hver sine fordele og ulemper:

- Vaskerum på gangene med industrielle maskiner. Husassistenterne vasker borgernes tøj hver for sig én gang om ugen. Det beskidte vasketøj opbevares i mellemtiden i net på borgernes badeværelser. Ved uheld sørger plejepersonalet for at vaske løbende. De fleste borgere bruger linned og håndklæder fra linnedpakkerne. Det beskidte sengetøj opbevares på gangene og flyttes til et opbevaringsrum ved hovedindgangen til plejehjemmet, da det er den bedste mulighed i huset. Herfra hentes det to gange om ugen af vaskeriet. Flere medarbejdere omtalte opbevaringsrummet med ærgrelse. Der kommer let en syrlig lugt fra rummet, og samtidig er der ikke særlig mange omkringliggende vinduer, der kan åbnes.
- Der er et centralt vaskeri i kælderen med en ansat til at vaske. Borgernes vasketøj fjernes fra lejlighederne hver dag og vaskes sammen. Det sorteres af den vaskeansvarlige og lægges i trådkurve til hver borger. På dette plejehjem har de en blanding af eget linned og linnedpakke. Det beskidte linned fra linnedpakkerne opbevares i et rum i kælderen, og fjernes derfor fra beboelsesgangene med det samme. Denne løsning fungerer godt til at holde lugtgener nede, og det er kun medarbejderne, der udsættes for den kraftige lugt fra det beskidte linned. Løsningen har den ulempe, at borgernes tøj let forsvinder til trods for, at det i udgangspunktet er mærket.
- Vaskemaskiner med indbygget tørretumbler i borgernes boliger. Alt tøj, sengetøj og håndklæder vaskes på plejehjemmet. De har fravalgt linnedpakkerne, fordi forstanderen ikke synes, de har de rette fysiske faciliteter til at opbevare vasketøjet. Hun har fra andre plejehjem erfaring med, at dette skaber lugtgener. Plejepersonalet er ansvarlige for at vaske borgernes tøj i vaskemaskinerne i lejlighederne. På samme plejehjem er der to andre beboelsesgange, hvor borgerne ikke har egne vaskemaskiner, men et fællesvaskeri. Her er der en ansat til at stå for vasketøj. Deres erfaring er, at ift. lugt er vaskemaskiner hos borgerne den bedste løsning. Ved akut behov som ved uheld, skal vasketøjet ikke flyttes og kan altid sættes over med det samme. Modsat kan vasketøjet let komme til at ligge i vaskemaskinen længe, og kræver at plejepersonalet skal gå meget frem og tilbage til borgerens lejlighed.

Vogn til borgernes vasketøj og linned.
Foto: Nina Bergholt Birkedal.

Kombineret vaskemaskine og tørretumbler i borgerlejlighed. Foto: Nina Bergholt Birkedal.

- På to af plejehjemmene er der vaskerum tilknyttet gangene. Begge steder vasker plejepersonalet løbende alt tøj, linned og håndklæder fra borgerne. Et af stederne fremhævede de, at der kan opstå kø omkring vaskemaskinerne, der kan skabe lugtgener. Vi oplevede ikke lugtgener i forbindelse med vaskerummene på de to plejehjem. For duftmiljøet er det derfor en god løsning: vasketøjet skal transporteres kort og vaskes med det samme. For plejepersonalet er det en ekstra opgave.
- På et andet plejehjem var der ligeledes industrielle vaskemaskiner på gangene og en ekstra stor maskine i kælderen. Plejepersonalet vasker løbende borgernes tøj. De fleste borgere har linnedpakker. Det beskidte linned opbevares i lukkede rum på gangen indtil det tømmes to gange om ugen. Det er forskelligt fra beboelsesgang til beboelsesgang, hvor kraftig lugten er i og ved rummene med vasketøj. På den gang, vi primært var, var lugten kraftigst. Det skyldtes, at de har to borgere med kraftig urinlugt, hvoraf den ene dagligt får skiftet gennemvædet sengetøj.

Håndtering af affald

På de seks plejehjem har vi mødt fire forskellige løsninger til opbevaring og håndtering af affald

- Affaldsskakte: På et plejehjem er der affaldsskakte på beboelsesgangene, hvilket betyder, at der ikke er store affaldssække. Affaldet ender i en container i et affaldsrum, som pedellerne er ansvarlige for. Det er vigtigt, at affaldet er godt emballeret med gode poser og knuder, da poserne ellers går i stykker eller tømmes på vejen til affaldsrummet.
- Affaldssug: På et plejehjem er der affaldssug på gangene, der leder ind til beboelseslejlighederne. Affaldet ender i et anlæg, der tømmes af et renoveringsfirma. Ligesom med affaldsskaktene fjerner det en væsentlig kilde til lugtgener, nemlig affaldssække.
- Metalbur der tømmes af pedellen én gang i døgnet: Denne løsning skaber en del lugt, og på stedet har de et stort ønske om nye løsninger til affald. Ideelt set vil de gerne have en lem direkte, eksempelvis et affaldssug.
- Sække i skyllerum eller vaskerum der bæres ud løbende, som minimum efter morgenpleje: Denne løsning giver kun lugtgener, når døren til opbevaringsrummene ikke er lukket. Det kan smutte i en travl hverdag, derfor kan det være en idé at installere pumper på dørene.

Opbevaringsrum med trådvogne til henholdsvis affald og linned. Foto: Nina Bergholt Birkedal.

Dilemmaer og udfordringer

Linnedpakkerne er en udfordring lugtmæssigt, men er ifølge forstanderne kommet for at blive. En forstander beskrev, at de af og til får borgere ind, der blot kommer med en pose under armen. Det er forskelligt, hvor stærkt et netværk af pårørende den enkelte har til at hjælpe med at sikre tilstrækkeligt linned og håndklæder. Linnedpakkerne er en service borgeren betaler for, og det sikrer, at der altid er linned og håndklæder nok.

Eksisterende litteratur og erfaringer

Vi har ikke kendskab til eksisterende litteratur og erfaringer.

Fokusområder

Vi har været i kort dialog med et af de store vaskerier omkring lugtgener fra det beskidte linned. Deres anbefaling var først og fremmest at få vasketøj ud af bygningen, fx i et skur eller i en kælder. Derudover kunne de fortælle, at det rene linned leveres med et engangsplastikovertræk, som de anbefaler også puttes over det beskidte. De beskrev desuden muligheden for gelatineposer – de opløses ved vask på 60 grader, og kan fint komme på vaskeriet. Det er ikke for vaskeriets skyld, men for plejehjemmets. Gelatineposerne skulle ifølge vaskeriet være en dyr løsning.

Affaldsskakte og affaldssug er fra et duft- og lugtperspektiv den mest effektive løsning, vi har mødt. Det er også en bekostelig løsning. Derfor anbefaler vi, at der kigges ind i nye og evt. velfærdsteknologiske løsninger, der er mindre manuelle. Der vil skulle udvikles individuelle løsninger til de respektive plejehjem, og det er en indsats, der kræver et tæt samarbejde med Bygningsafdelingen og Velfærdsteknologi.

Anbefaling 2: Ventilation og arkitektur

”Ventilationen skal være ubemærket. Det handler om, at det skal skrues højt nok op, uden at det bemærkes.”

Sådan sagde en teknisk medarbejder. Skruer han for højt op, får han det at høre fra både borgere og medarbejdere. Generelt bemærker medarbejderne ikke ventilationen i særlig høj grad på plejehjemmene. For særligt pleje- og rengøringspersonalet handler det meget om udluftning. Ventilationen har været et tema i forbindelse med indelukkede rum, hvor der ikke er vinduer.

På flere plejehjem kunne vi ikke få svar på, hvordan ventilationen styres. De steder, hvor vi blev mødt af en med overblik, blev der løbende justeret på ventilationen i særligt køkkener og fællesområder. Hvorvidt det gøres på alle plejehjem, ved vi ikke. Det er ikke alle pedeller, der har indblik i, hvordan ventilationen justeres. Disse pedeller refererer typisk til eksterne firmaer og samarbejde med ansatte i Bygningsafdelingen. Samtidig er det forskelligt, hvor mange justeringsmuligheder der er fra sted til sted.

Bygningen giver muligheder og begrænsninger særligt i forhold til placeringen af rum til affald og vaskerum. Når disse rum er placeret på gangene, siver der flere steder lugt ud. De steder, hvor affaldet kommer ud med det samme via affaldsskakte og affaldssug og beskidt linned opbevares i kældre, reduceres midlertidige og forbigående lugtgener drastisk. En anden typisk lugtgener, som pedeller og tekniske medarbejdere er særligt opmærksomme på, er kloaker, afløb og vandlåse. Oftest opstår lugten grundet tørre vandlåse, mens det andre steder hænger sammen med gamle bygninger.

Eksisterende litteratur og erfaringer

Se bilag 1 s. 8-10.

Fokusområder

Vores indblik i og kendskab til ventilationen er begrænset, og derfor er vi påpasselige med at udpege fokusområder. Det vi dog kan konstatere er, at det er afgørende for personalet, at de selv har handlemuligheder fx ved at kunne åbne et vindue eller skrue op for ventilationen. På nogle af de besøgte plejehjem gav det anledning til frustration, at de ikke kan gøre noget ved midlertidige lugtgener grundet plejehjemets indretning.

Anbefaling 3: Pleje- og rengøringsrutiner

Det anbefales, at midlertidige lugte af kropslige udskillelser og røg holdes nede samtidig med daglig udluftning. Det anbefales at drøfte tidsaspektet i dette med plejehjemsforstanderne, så man kan sikre gode rutiner og rettidighed. Også på plejehjem med mange ekstra plejekrævende beboere pt. udløser alle beboere os bekendt samme personale normering

At sikre et behageligt bagvedliggende duftmiljø kræver, at midlertidige lugte holdes nede. Det kræver tid nok, gode rutiner og rettidighed. Vi har ikke indgående kendskab til plejerutiner, men på de seks plejehjem er forskellige tiltag blevet fremhævet.

Erfaringer fra praksis

Arbejdsfordelingen er forskellig mellem rengørings- og plejepersonale på de besøgte plejehjem. Hvad der fungerer bedst, er der ikke ét entydigt svar på. Lige nu er der særlige omstændigheder ift. rengøring, fordi der flere steder er en ekstra ansat til Corona-rengøring. Andre steder er der indlagt flere rengøringsrutiner til enten rengørings- eller plejepersonale. Generelt står plejepersonalet for den daglige rengøring, mens rengøringspersonalet står for den grundige rengøring af borgernes lejligheder. På tværs af både rengørings- og plejerutiner er udluftning samt hjælpemidler vigtigt.

Udluftning

Udluftning er vigtigt og helt afgørende for at holde de midlertidige dufte nede og undgå, at de påvirker det bagvedliggende duftmiljø. Stort set alle medarbejdere vi har talt med nævnte udluftning. Det er den nemmeste måde at handle på de dårlige lugte, der opstår i forbindelse med plejerutiner eller når borgere ryger.

”Åbne vinduer er vigtige – hos langt de fleste borgere kan man få lov til at åbne et vindue på vid gab, så det er bare vigtigt at gøre det, når man er der.”

Foto: Colourbox

Når vi fulgtes med fagpersonalet rundt, oplevede vi ofte, at de åbnede vinduer på gange og i fællesarealer. Hos borgerne observerede vi ligeledes, at det var en fast del af rutinen for både plejepersonale og rengøringspersonale.

Borgernes selvbestemmelse kan vanskeliggøre udluftning. Nogle steder lukker borgerne vinduerne med det samme, eller vil ikke have dem åbne. Andre steder kan det være en udfordring, at borgeren ikke selv kan lukke vinduet igen. På ét plejehjem blev vinduerne åbnet og lukket via kontakter på væggen, hvilket var en udfordring for dem, fordi det gør det endnu sværere for borgerne at lukke vinduerne selv.

Årstiderne og vejret sætter muligheder og begrænsninger for, hvor meget der kan luftes ud.

Hjælpemidler

Luftrenseren har været et tilgængeligt hjælpemiddel siden april 2020. Reaktionen på plejehjemmene er enstemmig, at det er blevet meget bedre med luftrenserne. Lugten er dog ikke væk. Vi var under et plejehjemsbesøg med en SOSU-hjælper rundt i morgenplejen i to timer, hvor to ud af fem beboere var rygere. Selvom de ikke røg mens vi var der og luftrenseren stod på max, så krævede det bad og nyt tøj efter feltbesøget. Vi talte efterfølgende med hjælperen om røgen, og det er den største lugtgene hun oplever: "Særligt om aftenen er det slemt. Nogle gange svier det helt i øjnene."

På et af de besøgte plejehjem brugte de kulpser som supplement i lejligheder med lugtgener. En pårørende fra dette plejehjem fremhævede, at kulpserne havde været med til at forbedre duftmiljøet hos vedkommendes far.

Luftrenser i lejlighed med røgmiljø.
Foto: Nina Bergholt Birkedal.

Plejerutiner

Flere steder havde enten ledere eller forstandere forskellige sætninger, de arbejdede ud fra:

- "Vi skal altid levere en pleje og en standard, vi selv vil modtage"
- "Borgerne skal være kysseklar. Dvs. at de skal dufte godt, have ordentligt tøj på, bad efter behov og god tandhygiejne". Sætningen blev sagt med et smil på læben. Den pågældende leder forklarede, at det er et vigtigt fokus på dem, at de pårørende har lyst til at give borgerne et kram.
- Inkontinens: "En ble er ikke et toilet". En forstander havde stort fokus på inkontinens og forklarede, at hvis hun hører sætningen "du kan bare tisse i bleen", når en borger beder om at komme på toilettet, er det som minimum en alvorlig samtale. Selvom borgere bruger ble, skal de hjælpes på toilettet. På et andet plejehjem kom vi netop som en hjælper, havde gået en runde for at hjælpe borgere på toilettet. Hun forklarede, at det var en fast del af deres rutiner. Vi har ikke indgående kendskab til de besøgsplaner plejepersonalet arbejder ud fra hos borgerne, men vores indtryk er, at toiletbesøg også indgår heri.

Plejerutiner er vigtige for duftmiljøet på plejehjem. Foto: Colourbox.

- Bad: Bad er de fleste steder 1-2 gange om ugen. En forstander fremhævede, at hun er af den holdning, at det er hurtigere at tage en borger under bruseren end at klatvaske. Hun siger bad efter behov. Bad efter behov blev nævnt på alle seks plejehjem. Samtidig havde alle plejehjem udfordringer med enkelte borgere, der ikke vil i bad. En hjælper forklarede, at hun var god til at få overbevist borgerne på forskellig vis, men at det kræver tålmodighed og et godt kendskab til borgerne. På et andet plejehjem, gjorde de meget ud af at sætte krav til personlig hygiejne, når borgerne opholder sig i fællesrummene. Eksempelvis: "Du kan ikke komme ud i dagligstuen, hvis ikke du går i bad. Du skal være påklædt i dagligstuen, og må ikke møde op i morgenkåbe". Som en forstander forklarede, skelner de mellem det lille og det store fællesskab. Det store fællesskab sætter krav til borgerne.

Rengøringsrutiner

Rengøringsassistenternes og husassistenternes arbejdsopgaver varierer fra sted til sted. Konkret var de ansvarlige for følgende:

- Bagværk, rengøring i lejligheder hver 14. dag og rengøring af fællesområder.
- Rengøring ugentligt hos borgere og rengøring i fællesområder.
- Rengøring hos borgere, fællesområder og weekendvagter i plejen.
- Rengøring hos borgere, fællesområder og ansvarlig for borgernes vasketøj. Står ikke for rengøring af badeværelser. Der er en ekstern ansat til at vaske gulve med gulvvasker i fællesområder.
- Én til rengøring hos borgere, én til alt vasketøj og eksterne til rengøring af fællesområder.

På et enkelt af de besøgte plejehjem prioriterede de, at rengøringspersonalet er hos borgerne med forskellige rutiner hver uge. Hver uge rengøres gulv, toilet og vask i køkken. De resterende ting gøres forskelligt fra uge til uge. På de resterende plejehjem blev der gjort rent hos borgerne hver 14. dag som det er visiteret. Dog med enkelte undtagelser, hvor borgere har særlige behov.

Forstanderne, rengøringspersonalet og husassistenterne fremhævede flere eksempler på, hvad de gør for at forbedre duftmiljøet:

- En forstander sagde: "Lugtbekæmpelse skal tænkes ind i alle rutiner: Gode skraldeposser, der er solide og lette at binde. Skraldespande hos borgere: trådkurve, der kan tages med til sengen og med sikkerhed, kan rumme en flere kilo tung nat ble osv. Særligt i håndteringen af det "urene", kan der hurtig komme en tendens til "jeg lægger det lige her, så kan jeg gå en gang mindre". Det skal fjernes direkte fra borgerens bolig til en skraldespand – ellers opstår der lugt".
- Lugtfjernelsprayen købes igennem indkøbsaftalerne indgået af kommunen. De bruges af både rengørings- og plejepersonale. Den kan bruges ud i luften, i møbler osv. En husassistent havde prøvet sig frem og fundet ud af, at den var god at tilsætte i vaskemaskinen ved tøj med kraftig lugt af særligt afføring.
- På et plejehjem havde de robotstøvsugere i borgeres lejligheder: "Ja, vi er glade for dem, men der er også begrænsninger. Mange borgere har nedsat kognitiv funktion. De forstår ikke nødvendigvis, at den er der, og hvad den gør. Den kan udgøre stor faldrisiko. Derfor kører de ikke automatisk, men skal sættes i gang. Nogle steder kan de

Lugtfjernelspray, der bruges på størstedelen af de besøgte plejehjem. Foto: Nina Bergholt Birkedal.

Robotstøvsuger i borgerlejlighed. Foto: Nina Bergholt Birkedal.

kun køre, når borgeren ikke er der.”, forklarede forstander. På det pågældende plejehjem, har de meget velfærdsteknologi, og de er generelt glade for det. Forstanderen beskrev dog, at det er helt afgørende, at der er mulighed for selv at regulere. Fx er de elektriske gardinerne blevet revet ned et utal af gange. Der skal trykkes på en kontakt, men mange tager fat i dem, og så går de i stykker. Automatiske løsninger fungerer ikke nødvendigvis godt for borgere med nedsat kognitiv funktionsevne, som er tilfældet med borgere med demens.

Udfordringer og dilemmaer

Der er ikke nødvendigvis én løsning, når det kommer til pleje- og rengøringsrutiner, fordi duftmiljøerne på plejehjemmene i høj grad er betinget af borgergrundlaget. De midlertidige lugte er et vilkår i arbejdet med duftmiljøer på plejehjem, og som eksemplerne viser kræver det en vedholdende indsats at holde lugtgenerne nede, så de bliver forbigående og ikke påvirker det baggrundsduftmiljøet.

Dilemmaerne handler om borgernes ret til selvbestemmelse og individuel frihed, idet plejehjem også er et institutionelt fællesskab og en arbejdsplads. Det er et spændingsfelt fagpersonalet arbejder i dagligt, og et dilemma der ikke nødvendigvis kan eller skal løses.

Eksisterende litteratur og erfaringer

Udluftning beskrives generelt som vigtigt for at skabe et godt indeklima i hjem såvel som institutioner (Se bilag 1 s. otte-9).

Borgerproblematikker (s.11-12)

Inkontinens, sår og sygdom. Det er de tre ting, der ofte er skyld i lugtgener, som beskrevet i litteraturstudiet (se bilag 1 s. 11-12). Vores observationer er, at det er midlertidige lugte. Samtidig er det ofte sygdom og inkontinens der gør, at borgerne bor på et plejehjem. De er ikke i stand til at pleje sig selv tilstrækkeligt. Det er få borgere, hvor lugtgenerne påvirker det bagvedliggende duftmiljø.

Fokusområder

På de seks besøgte plejehjem, har vi mødt seks forskellige måder de daglige rutiner er fordelt mellem faggrupper. Vi anbefaler, at det undersøges nærmere hvordan praksis er på de resterende plejehjem med henblik på at dele gode erfaringer og kortlægge, hvor de største mangler er.

Vi har ikke indgående indsigt i visitation af borgere. Der er imidlertid stor forskel på, hvor plejkrævende borgerne er. Nogle steder er der mange dårligere borgere, psykiatriske eller socialt udsatte borgere. *Lugtgener grundet svær inkontinens, sygdom, adfærd eller røg er tidskrævende for personalet, hvad enten det kræver ekstra pleje eller mere hjælp til at regulere adfærd. Derfor anbefaler vi, at det drøftes med forstanderne, om der er nogle sygdoms- og adfærdsmønstre, der kræver ekstra pleje og dermed ekstra bevillinger, for at lugtgener holdes nede.*

Ift. udluftning er det vigtigt, at der også fremadrettet er mulighed for manuelt at lufte ud. De rum, der ofte blev fremhævet som problematiske, er som regel uden vinduer. Det er vigtigt at give medarbejderne handlemuligheder til at fjerne lugtgener, og her er udluftning afgørende.

Anbefaling 4: Organisering af personalets duftmiljøindsats

Det kræver en god organisering af personalet at opretholde et behageligt duftmiljø. På de seks plejehjem vi har besøgt, er der særligt tre temaer, som er vigtige i organiseringen af duftindsatsen: 1) Ledelsesmæssig bevågenhed, 2) Kultur for at tale om duft og lugt og 3) Samarbejde på tværs af faggrupper.

Det er særligt i de daglige rutiner organiseringen er afgørende. For det handler om høj faglighed, tid nok og rettidighed, og det kræver at der på plejehjemmet er de rette medarbejdere til de rette opgaver. De fleste har noget, de særligt brænder for, og det kommer ofte først i deres prioritering, samt driver deres arbejdslyst. For nogle er det at skrubbe gulvet ekstra grundigt, mens det for andre er at gå en tur med en borger.

Erfaringer fra praksis

Ledelsesmæssig bevågenhed

Forstandernes fokus smitter af på medarbejdergruppen, og derfor er det vigtigt, at duftmiljøer er et fokuspunkt. Flere forstandere er meget opmærksomme på dufte og lugte. Én sagde: "Jeg går meget op i at anerkende, når det dufter godt. Hvis der er dårlig lugt, går jeg til personalet og påpeger det. Det kan være et manglende bleskift eller lignende". Samtidig er det lederen, der skal prioritere arbejdsopgaver og medarbejdersammensætning.

Kultur for at tale om dufte og lugte

Lugtgener hos borgere er et vilkår på plejehjem, og for særligt plejepersonalet er det et vilkår i deres daglige arbejde. Vi har spurgt medarbejderne ind til, om de taler om lugtgener kollegaer imellem. Det overordnede svar er ja. Lugte er ofte en væsentlig del af sygdomsbilledet og kræver ofte handling. Samtidig fremhæver flere også, at lugtgener er særligt vigtige at have opmærksomhed på over for pårørende. En assistent sagde: "Det kan være svært at skelne mellem lugtproblematikker og omsorgssvigt, når man som besøgende møder dårlig lugt på et plejehjem". Hun uddybede med, at det kræver, at de taler om lugtgenerne kollegaer imellem for at holde dem i skak. I mange sammenhænge taler de også med de pårørende om lugtgenerne, hvis de dominerer under besøg. Samtidig nævnte den ovenstående assistent også flere eksempler på, at lugtproblematikker har været der før borgeren kom på plejehjem, hvorfor nogle pårørende oplever en forbedring og større tilregnelighed i, hvilken tilstand borgeren er i ved besøg.

Der er mange forskellige lugtgener på plejehjem, der kommer og går. Et af de spørgsmål, vi har været optaget af er, hvorvidt det påvirker plejen, når der er kraftige lugtgener hos borgere. Mange har enkelte lugte, de synes er påtrængende, men det er individuelt. En hjælper, der arbejder meget i røgmiljøer, beskrev dette således:

"Jeg har vænnet mig til lugtene her, men jeg synes røgen er træls. Især om aftenen, der svier det i øjnene. Når jeg en sjælden gang imellem er på de andre afdelinger, er der mindre lugt. Til gengæld lugter der mere af... det er svært at beskrive, men sådan af "gammel". Der er i hvert fald andre lugte, og hænger i min næse hele dagen – jeg synes det er forfærdeligt. Men mange af plejerne på de andre afdelinger, vil nok have det omvendt. Jeg tror de synes, at røglugten er det værste."

Det kan være en del af fremtidige guidelines at adressere dette for at fordele ressourcerne bedst muligt. Det er naturligt at reagere på lugte, og det er vigtigt at kunne håndtere sin egen reaktion.

Samarbejde på tværs af faggrupper

”Alle medarbejdere ser ikke alt. Forskellige faggrupper har forskelligt fokus”. Sådan sagde en forstander om, hvorfor det var vigtigt at have flere faggrupper. Hun forklarede, at ja, **kerneopgaven er plejen af borgeren. Men det gode liv kræver også god mad, aktiviteter og rengjorte omgivelser.** Kernefagligheden fra de respektive faggrupper (SOSU-assistenter, SOSU-hjælpere, sygeplejersker, fysioterapeuter, ergoterapeuter, ernæringsassistenter, husassistenter, rengøringsassistenter, aktivitetsmedarbejdere og pedeller) har alle stor betydning for det samlede duftmiljø. En stor opgave for ledelsen er at få de forskellige faggrupper til at arbejde sammen trods forskelligt hovedfokus

I en travl hverdag er det vores indtryk, at det er ”kernefagligheden”, der prioriteres først. Eksempelvis besøgte vi et plejehjem en travl morgen med sygemeldinger og vikarer inde. Vi fulgtes med en assistent, der var den eneste assistent, og derfor havde en del ekstra opgaver. Vi kom ind til en borger, der havde taget sin ble af og sad i en gennemvædet seng. Assistenten gik i gang: borgeren skulle først beroliges, så i bad og sengetøjet skiftes. Det tog ca. 20 minutter. Herefter blev borgeren hjulpet ud i fællesrummet til morgenmad. Herfra gik vi tilbage til lejligheden og fik ryddet op. Både sengetøj, dyne og nattøj måtte vaskes, og skulle bæres hen i vaskerummet og sættes over, da assistenten var ansvarlig for borgernes tøjvask. Sengen blev tørret af, men gulvet ikke vasket. Hun italesatte det selv, og sagde, at rengøringen kommer senere og klarer gulvet. Hun skulle stå for lægebesøg og havde en travl dag foran sig. Undervejs bippede hendes telefon flere gange, og hun måtte også tage et opkald. En hjælper havde spottet et sår, som havde blødt, og ville gerne have hendes besyv.

For den pågældende assistent var det altså rengøringen, der blev nedprioriteret. Hendes hovedfokus var at hjælpe borgeren og sørge for, at borgeren var tryk og fik en god start på dagen, som hun sagde: ”Tænk på, hvordan du selv vil have det i sådan en situation”.

På et andet plejehjem fulgtes vi med en rengøringsassistent, som sagde: ”For mig er rengøring en meget vigtig omsorg og pleje. Og borgerne bliver altid glade, når jeg kommer, godt humør og godt helbred hænger sammen”. Vi inddrager disse to eksempler, fordi de illustrerer vigtigheden i at have medarbejdere med forskelligt hovedfokus. Det viser også vigtigheden i, at der er tid nok.

Udfordringer og dilemmaer

Personalet beskrev generelt, at de har let ved at tale om lugte kollegaer imellem. Det kan derimod være langt sværere at tale med borgerne. I mange tilfælde giver det ikke mening. På et plejehjem talte jeg imidlertid med lederen og en sygeplejerske om netop dette. Sygeplejersken sagde: ”Jeg tror ikke personalet taler med borgerne om lugte. Det er jo lidt et tabu, og det er svært, fordi det også handler om borgerens værdighed. Jeg mener nu godt, man kan, hvis en borger ikke vil i bad”. Lederen bekræftede dette og uddybede med, at det kræver, at de er klare i hovedet. Der hvor det kan afhjælpe lugtgenen at inddrage borgere, kan det altså give god mening.

Eksisterende litteratur og erfaringer

I litteraturstudiet beskrev vi det tabu og den væmmelse, der kan være forbundet med dårlige lugte, og at dette kan påvirke plejen (se bilag 1 s. 14-15). Litteraturen er fra hospitaler og hjemmeplejen, og det er et lidt andet billede, vi har mødt på plejehjemmene. De fleste forholder sig til dårlige lugte som en del af deres arbejde, men de fleste har dog enkelte dufte, de synes er sværere end andre.

Særligt en assistent sammenlignede plejehjemmet med sin tid i hjemmeplejen. Hun beskrev, at lugtgenerne i hjemmeplejen kunne være langt værre og komme fra flere steder. Alt lige fra støvsugere til personlig hygiejne, bunker af rod og bygningens forfald. Derfor kan det tyde på, at den institutionelle kontekst, plejhjemsbeboeres bolig befinder sig i, har en positiv effekt på lugtgener. Borgerne bor ikke på plejehjem lige så længe, og der er ikke lige så mange ting, der kan bære lugte. En pårørende beskrev, at det ikke duftede af "hjemme hos mor" i lejligheden på plejehjemmet, men at det var klart. Der var ikke på samme måde gamle tæpper og proppet med møbler, så for denne pårørende var den ændrede duft ikke negativ. Den pågældende mor havde modtaget hjemmepleje før hun kom på plejehjem, og denne forskel, den pårørende beskriver, viser, hvorfor der kan være flere lugte i hjemmeplejen.

Fokusområder

Det anbefales, at kommunen udarbejder en guideline med forslag til organiseringen af duftmiljøindsatsen. Opretholdelse af et behageligt duftmiljø kræver et kontinuerligt fokus. En vigtig del heraf er, at der blandt medarbejderne er **kultur for at tale om duft og lugt**. Forudsætningen for dette er, at **ledelsen** sætter retning og viser eksemplet. Slutteligt anbefaler vi et fokus på det **tværfaglige samarbejde** med fokus på de rette medarbejdere til de rette opgaver. Her er det blandt andet centralt, at der på daglig basis er en ansvarlig for håndtering af f.eks. vasketøj. En række plejehjem har ansat særskilt rengøringspersonale, og det anbefales at kommunen ser nærmere på mulighederne i dette.

Anbefaling 5: Lugtesansen som arbejdsredskab

Vi spurgte personalet, hvordan de brugte deres lugtesans på jobbet. En rengøringsassistent svarede: "Når det lugter anderledes, kan jeg mærke det." Hun forklarede uddybende, at hun bruger lugtesansen til at opspore, hvor der er noget, som særligt kalder på handling. Mange midlertidige dufte og lugte kalder på handling, hvad enten det er tømning af affald, rengøring eller et ekstra opkald til lægen. De fleste havde dog lidt betænkningstid, når vi stillede spørgsmålet. En assistent sagde:

"Jamen det ved jeg ikke helt, hvad jeg skal svare til. Det er jeg nok ikke så bevidst om. Men jeg er jo nok en slags sporhund – når jeg kommer ind til en borger, så er lugten med til at fortælle, hvad jeg skal herinde." Denne assistent bruger altså sin lugtesans til at vurdere, hvilken pleje hun skal give. Samtidig er det også udtryk for, at det for hende foregår automatisk og er en del af hendes faglighed.

Ud over denne ret ubevidste brug af lugtesansen, beskrev flere plejehjem, at de laver "lugtopsporing", hvis de ikke umiddelbart kan finde kilden til lugtgenen. Det kan lyde enkelt, men det kan ofte være vanskeligt i praksis, da nogle borgere på plejehjem ikke kan sætte ord på deres handlinger, eller handler logisk. Derfor indebærer "lugtopsporingen" at medarbejder stikker næsen i møbler og lignende for at finde kilden. Flere steder er det de samme medarbejdere, der varetager "lugtopsporingen".

Erfaringer fra praksis

Lugtesansen i hverdagen

De forskellige faggrupper reagerer typisk på forskellige dufte og lugte, hvilket understreger vigtigheden af en tværfaglig medarbejdergruppe. Fælles på tværs af faggrupper er, at de reagerer på når noget lugter eller dufter anderledes. De ved, hvordan de skal handle for at afhjælpe de fleste dufte og lugte. For plejepersonalet spiller lugt en vigtig rolle i forhold til at opdage sygdomme. Derudover er lugt også vigtigt i rettidig pleje som bleskift.

Eksempler

- Hjælper: "Jeg bruger især min lugtesans ved borgerne. Det er en måde at forbedre sig på, hvad man skal ind til. Skal jeg helt lavpraktisk have tre eller nærmere seks vaskeklude med?"
- Hjælper: "Urinvejsinfektion lugter kraftigt – det er tit lugten jeg opdager det på. Hvis borgerens afføring lugter anderledes, så kan man snakke om, at lægen lige skal ind over."
- Assistent: "Nogle sygdomme og behandlingen heraf kan lugte meget kraftigt. Især stærk kemo – det kan give en særlig lugt." Hun eksemplificerede med en borger med prostatakræft, der kunne have en særlig lugt. Hun forklarede, at flere af hendes kollegaer kommenterede på hans lugt, men som hun sagde, så er det jo bare sådan det lugter. Hun kan håndtere det meste, når hun kender årsagen til lugten, forklarede hun.
- Teknisk medarbejder: "Jeg ved, hvordan det plejer at lugte – når det lugter anderledes, reagerer jeg. Det der trigger min lugtesans er især skimmel. Hvis det lugter gammelt og fugtigt, reagerer jeg med det samme. I boligerne er det

også vandlåse, for det lugter skidt, hvis de er kørt helt tomme. Duften af mad reagerer jeg også på. Det er jo ofte lækkert, men jeg tænker også ventilation ind i det – er det tilpasset godt nok?”

- Pedel: ”Jeg bruger min lugtesans på arbejde, ligesom jeg gør derhjemme – til at spotte om der er et eller andet, der ikke er som det plejer.”

Foto: Colourbox

Lugtopsporing

På tre af plejehjemmene talte de om ”lugtopsporing”, hvor de går rundt og lugter til møbler mv. Det er typisk i lejlighederne, hvor der er en ukendt lugt. På de pågældende plejehjem har det været forskelligt, hvilke faggrupper, der har varetaget det, og ”lugtopsporingen” sker ofte i samarbejde mellem rengøringspersonale, arbejdsmiljørepræsentanter, forstanderen og plejepersonale.

Vi er blevet introduceret for en række lugtgener, der har taget lang tid at finde årsagen til:

- Badeværelsesriste borgere har tisset i.
- Medbragte møbler med lugt fra: gammel brandskade, urin fra kæledyr, gammel tobaksrøg, urin som resultat af langvarig inkontinens, støv og skidt.
- Duftpinde placeret uden for synsvidde af pårørende.
- Sengehest og sengestel.
- Vasketøj der er endt i tøjskabet. Det sker typisk, hvis borgeren selv kan gå i sit skab.

Det kan altså være komplekst at finde ud af, hvorfor det lugter i en lejlighed.

Udfordringer og dilemmaer

Særligt lugtopsporing kan være forbundet med dilemmaer, idet det ofte foregår i borgerens lejlighed. Borgeren har ret til selvbestemmelse, og derfor er det op til borgeren, om vedkommende vil have duftpinde eller ildelugtende møbler. Det kan desuden være en udfordring at skifte møbler ud, hvis borgeren har et svagt netværk.

Eksisterende litteratur og erfaringer

Vi havde ikke forud for feltstudiet kendskab til litteratur om lugtopsporing og brugen af lugtesansen.

Fokusområder

De fleste beskriver deres brug af lugtesansen som ubevidst og som "know how". Der kan være en idé i at fokusere på at få beskrevet handlemuligheder på specifikke lugte. Det kræver samtidig, at den pågældende er udsat for lugten for at kunne genkende den.

Kun tre af plejehjemmene har en mere eller mindre fast praksis for lugtopsporing. Igen kan der være en idé i at få praksissen beskrevet med typiske og særprægede eksempler på, hvor lugtgener kan komme fra.

Lugt fra borgerens ejendele, særligt møbler, er også et tilbagevendende tema, der peger i retning af pårørendesamarbejde og forventningsafstemning ved indflytning.

Anbefaling 6: Duften af mad er vigtig

”Det er som om, man er hjemme, når det dufter af bagværk og kaffe. Og det gør her næsten altid, når jeg kommer om eftermiddagen”.

Sådan sagde en pårørende under en telefonsamtale. Hun forklarede, at rullebordet med eftermiddagskaffe og kage bliver transporteret fra køkkenet på 1. sal rundt på de resterende etager. Sådanne dufte gjorde plejehjemmet hjemligt for hende. Duften af netop kaffe og bagværk roses generelt.

Duften af madlavning får også overvejende positive kommentarer, især de steder, hvor personalet har oplevet at skulle servere køle-vakuum mad opvarmet i mikrobølgeovn. Der er imidlertid nogle maddufte, der vækker afsky hos nogle. På et af de besøgte plejehjem, havde de pårørende mulighed for at kontakte os. En pårørende ringede og fortalte, at han syntes duftmiljøet var godt, men han havde lige et enkelt input: ”Det er når de tilbereder fisk, så lugter det bare. Det synes jeg ikke er rart, og jeg ved min mor heller ikke bryder sig om det.” På den ene side ser vi det som et tegn på, at lugtproblematikkerne er minimale på det pågældende plejehjem. Ikke desto mindre vækker lugten af fisk stor afsky hos den pågældende pårørende, og det er en påmindelse om, at borgere og pårørende har forskellige præferencer, når det kommer til mad og dufte heraf. Derfor må maddufte ikke blive for overvældende.

Duften af kaffe forbindes med hjemlighed. Foto: Colourbox

Nybagt brød i et køkken på beboelsesgang, der spreder velduft på hele gangen. Foto: Nina Bergholt Birkedal.

Erfaringer fra praksis

”Jeg kan godt lide duften af mad, det er dét, der sætter appetitten”.

Sådan sagde en borger, da vi spurgte ind til, hvilke dufte vedkommende sætter pris på. På alle de besøgte plejehjem laves maden fra bunden i et produktionskøkken. Der serveres varm mad til middag eller aften. Afhængigt af, hvad der er tradition for på stedet og hvad borgerne ønsker. Flere steder har der været afholdt afstemninger blandt borgerne.

På et af plejehjemmene talte vi med den ansvarlige ernæringsassistent. Her blev den varme mad serveret om aftenen og den kolde til middag. Hun forklarede, at det for hende er vigtigt, at smørrebrødet serveres til frokost – eller falder kvaliteten. Det samme gør sig gældende med den varme mad, men den er ifølge hende ofte lettere for plejepersonalet at håndtere med det rette køkkenudstyr i form af industriovne. Vi besøgte det pågældende plejehjem under frokosten, og det smørrebrød, der blev serveret, var en fryd for øjet – højtbelagte æggemadder smukt anrettet med røde rogn. Selv madderne til de borgere, der lider af dysfagi (synkebesvær), stod lige så smukt. De var blot anrettet på særligt blødt brød og nøje udvalgt pålæg.

På nogle af de besøgte plejehjem er der flere køkkener fordelt på de forskellige afdelinger, mens der andre steder er ét centralt køkken, hvorfra maden transporteres ud på gangene. Dette påvirker duftmiljøet forskelligt.

Centralt køkken

Særligt to af de besøgte steder med centrale køkkener, arbejder personalet på at få tilberedt/bagt specifikke ting i ovnene på gangene for netop at sprede velduft. Eksempelvis blev der på et af disse plejehjem bagt franskbrød til morgenmad hver dag. Der kom en pårørende ind sammen med sin mor, der er borger. Hun kommenterede ”Mmmm, her dufter dejligt”. Og ja, det duftede dejligt, når varmeskabet blev åbnet og duften sivede behageligt ind i hele gangarealet og spisestuen. Den varme mad står flere steder i et el-varmeskab. Der er altid to retter. Da vi var på besøg, stod menuen på skinke med melon til forret og chili con carne til hovedret. Derudover var der særkost til borgere med dysfagi. Undervejs i måltidet kommenterede særligt en borger: ”Jamen, det smager jo himmelsk”. I spisestuen ved siden af var en borger mindre tilfreds med maden, og en medarbejder forsøgte, at få den pågældende borger til at dæmpe sig. På den måde udfordres fællesskabet til tider af individers særlige behov og adfærd. Det går her igen, at plejehjemslivet befinder sig i spændingsfeltet mellem individuel frihed i det private hjem og et institutionelle fællesskab som borgerne alle er afhængige af og må indordne sig under på forskellig vis.

Køkkener i hver afdeling

Maden tilberedes på hver beboelsesgang. Der er duft af madtilberedning på alle gange. Om morgenen: brød og kaffe. Derpå glider duften over i tilberedningen af dagens varme måltid, som serveres enten til frokost eller som aftensmåltid

Varmeskab med mad tilberedt i centralt køkken på plejehjemmet. Foto: Nina Bergholt Birkedal.

afhængigt af borgernes samlede ønsker. Det kan synes overvældende med duften af fx flæskesteg om formiddagen. Personalets begejstring for de lokale køkkener er ikke til at tage fejl af. En SOSU-hjælper, som har været ansat på samme plejehjem i ni år, fortalte engageret om, hvordan de nye, større køkkener og madproduktionen gør en stor forskel i hverdagen på plejehjemmet. Det har bl.a. medvirket til at flere af borgerne har fået mere appetit, fordi de kan dufte maden før de skal spise, og duften medvirker til at stimulere appetitten og skabe forventning om menuen. Hun havde det fint med, at den varme mad blev tilberedt allerede om formiddagen. Til gengæld nævnte hun, at hun ikke bryder sig om den lugt, der følger med tilberedningen af fisk. På gange med kraftig røglugt er madduften også en dejlig afleder af opmærksomheden fra den lidt tunge røgduft. De lokale køkkener giver samtidig et handlingsrum for personalet på de enkelte gange, hvor man kan skabe og afholde små events, og de mest friske af borgerne måske kan deltage i enkelte aktiviteter.

Dilemmaer og udfordringer

Det kræver i flere tilfælde, at der er åbent ud til køkkenerne, hvis duften af mad skal sprede sig, men så følger der også et ret massivt lydbillede med – lyde fra store bradepander der rammer stålborde og røremaskiner der pisker flødeskum osv. På et plejehjem var køkkenet og fællesstuerne i forlængelse af hinanden. Forstanderen fortalte, at maden tidligere var blevet lavet i det pågældende køkken, men nu blev lavet i et af plejehjemmets andre køkkener af den simple årsag, at støjen fra madlavningen havde været for overvældende for flere af beboerne og derigennem havde medført uhensigtsmæssig adfærd. På selvsamme plejehjem sagde en borger: "Jeg mangler duften af madlavning – det sætter ligesom appetitten. Nu kan jeg først dufte maden, når jeg sætter mig ved tallerkenen." Den pågældende borger havde boet på plejehjemmet, mens maden blev lavet i køkkenet på afdelingen. Det viser, at de åbne køkkener har både fordele og ulemper. Duften af mad er dejlig, skaber appetit og hjemlighed, men madlavning i et produktionskøkken kan også give støj.

Eksisterende litteratur og erfaringer

Maddufte kan være med til at skabe døgnrytme for demensramte borgere. Samtidig er duft helt centralt for smagsoplevelsen (Se mere Bilag 1 s. 17).

Fokusområder

Aarhus Kommune er allerede langt i forhold til maddufte på plejehjemmene. Hvad enten maden laves i ét centralt køkken eller i flere køkkener i forlængelse af beboelsesgangene giver det midlertidige dufte af mad.

De steder, hvor duftene fra køkkenet i mindre grad når ud på gangene, er det en god idé, som vi har set nogle plejehjem gøre, nemlig at opvarme noget af maden på den enkelte gang. Jf. eksemplet hvor brød bages på gangen om morgenen, en kage til eftermiddag m.m., hvis det er praktisk muligt. Udover at madduftene stimulerer appetitten, så medvirker de også til at fastholde og understrege døgnrytmen for borgerne, som måske kan have svært ved at orientere sig i tid og rum. Dette kan fint sammentænkes med flere af kommunens andre initiativer fx døgnrytmelys, som er installeret på nogle gange og i en række lejligheder.

Anbefaling 7: Brug eksisterende behagelige dufte strategisk

Som andre hjem rummer plejehjemmene også mange positive duftindtryk. Der er madduftene (se anbefaling to), men også havers blomsterduft og lugten af nyslået græs, dufte fra naturen udenfor, hav eller skov afhængigt af plejehjemmets beliggenhed, samt borgernes personlige dufte. Disse mere eller mindre naturlige dufte kan fremhæves strategisk bl.a. ved at være opmærksom på at lufte ud, når græsset er nyklippet, eller ved at sætte blomster med en mild duft frem i eksempelvis fællesrummet. Ligesom der på de seks plejehjem arbejdes strategisk med at sprede gode maddufte på gangene rundt i plejehjemmene. Disse positive duftindtryk kan medvirke til at stimulere/ vedligeholde borgernes sanser, og særligt madduftene er samtidig medvirkende til at skærpe borgernes appetit til de kommende måltider, hvilket personalet tydeligt registrerer. Derudover medvirker de positive duftindtryk til at understrege døgnrytmen på plejehjemmet.

Borgernes personlige hygiejneprodukter er ligeledes medvirkende til at skabe vellugt på plejehjemmet. Både personale, pårørende og borgere fremhæver borgernes private, personlige plejeprodukter som et positivt og vigtigt duftindslag på plejehjemmet, i de tilfælde hvor borgeren i forvejen bruger shampoo, parfume, cremer med duft etc. Det er forudsætningen. Nogle kan have allergi eller udvikle det, hvis de ikke i forvejen bruger produkter med tilsat duft.

Det er en god idé at få havedufte inden for gennem udluftning. Foto: Colourbox.

Plejeprodukter med parfume kan være med til at give en duft af god hygiejne, og samtidig være stimulerende for borgere, der altid har brugt velduftende plejeprodukter.

Erfaringer fra praksis

En SOSU-hjælper fortæller, at hun går meget op i at borgerne lugter godt og f.eks. får deres foretrukne duft, deodorant eller parfume på. Hun oplever, at det er vigtigt for borgernes pårørende, at borgerne på plejehjemmet ikke lugter dårligt. Hun siger, at hun godt kan forstå, hvis pårørende bebrejder personalet for dårlig lugt, men ofte har lugten en årsag (f.eks. sygdom eller inkontinens), og det handler sjældent om for få bade, siger hun.

En SOSU-assistent siger: "Hvis borgerne i forvejen bruger produkter med duft, vil jeg gerne blive ved med det, for stimuli er mange ting. Det er egentlig både for borgernes, medarbejdernes og de pårørendes skyld – det er vigtigt, de er rene, og det er dejligt, når de dufter efter bad."

I forbindelse med en morgenplejesituation, som vi deltog i, var der en kraftig urinlugt, som ikke forsvandt trods afsluttet pleje. Den pågældende borger var demensramt og tog ofte sin ble af, og det viste sig, at der lå en daggammel tisseble under sengen på trægulvet. Bleen blev fjernet, men urinlugten hang stadig i rummet. Borgeren kom i bad med Palmolive sæbe, og parfumen herfra afledte opmærksomheden fra urinlugten. Så i nogle tilfælde er "tilsætningsdufte" om ikke nødvendige, så et formildende tiltag. Samtidig siver de gode dufte, herunder shampoo duften, ud på gangene, og giver et positivt duftindtryk af let parfumeret vanddamp fra en borgers bad.

På et af plejehjemmene mødte vi en aktivitetsmedarbejder, som fortalte, at når borgere med demens flytter ind, kan det være en god idé, at de starter med at have deres eget sengetøj, og at det måske endda vaskes af pårørende. Det giver en trykthed med kendte dufte, eksempelvis duften af en bestemt type vaskemiddel, som borgeren med demens er vant til. For borgere med demens er genkendelighed og trykthed gennem flest mulige velkendte ting, dufte og lyde vigtige for at facilitere den bedst mulige tilvænning til det nye sted.

Dilemmaer og udfordringer

Aarhus Kommune har i udgangspunktet en nul parfume politik, og alle produkter i indkøbsaftalerne er i neutrale. Men her bliver det igen tydeligt, hvordan plejehjemspersonalet arbejder i et spændingsfelt mellem borgernes private hjem og individuelle selvbestemmelse, og så de institutionelle rammer sat af plejehjemmet og Aarhus Kommune.

Trods flere personalers positive omtale af parfumerede plejeprodukter, så er der afgjort individuelle og arbejdsmiljømæssige dilemmaer i tilsætning af parfumerede dufte. Nogle borgere, pårørende og personale kan have allergi, kontakteksem eller udvikle det gennem kontakt med produkterne, hvorfor der er et klart opmærksomhedspunkt i forhold til kunstige duftstoffer m.m.

På den måde er det svært at oplyste entydige anbefalinger omkring brug af parfumerede dufte, trods flere positive erfaringer fra bl.a. de besøgte plejehjem primært med personlige plejeprodukter.

I dialogen med personalet spurgte vi ind til, hvilke dufte/ lugte de havde det sværest med, og i den sammenhæng blev tømning af katetre nævnt af en, mens en anden nævnte en bestemt parfume, som den mest frastødende duft på arbejdet. Nogle nævnte bestemte blomster med kraftig duft som frastødende, det kunne være liljer, hyacinter og påskeliljer, som enkelte personer ikke kan være i stue med.

På den måde er de personlige præferencer en udfordring for fællesskabet også selvom duften er tænkt, som et positivt indslag, så kan den opleves vidt forskelligt af forskellige mennesker. Hvorfor det igen er vanskeligt at komme med en entydig anbefaling vedr. parfumerede dufte på plejehjem. Fx nævnte en enkelt pårørende, at hun havde udviklet allergi over for sin mors parfume.

Eksisterende litteratur og erfaringer

Sansestimulering er vigtigt i arbejdet med demensramte borgere, og brug af personlige dufte er en måde at skabe stimuli (Se bilag 1 s. 15).

Fokusområder

Sansestimulering med dufte er et område, der med fordel kan undersøges nærmere. Som med alt anden brug af parfumerede produkter er dilemmaerne omkring allergi og ubehag vigtige at have for øje. Det vil formodentlig være en idé at samarbejde med ergoterapeuter, da det særligt er denne faggruppe, der arbejder med sansestimulering af demensramte borgere (jf. bilag 1 s. 15).

Pårørendesamarbejdet er afgørende, hvis borgerne skal fortsætte med at bruge samme personlige produkter som før de flyttede på plejehjem. Enkelte borgere er selv i stand til at købe produkter og blomster, men det er et fåtal.

Foto: Colourbox

Anbefaling 8: Muligheder i dufttilsætning

Det vigtigste er først og fremmest at opspore og fjerne kilden til lugtgenen. Det kræver et vedholdende fokus i de daglige rutiner.

Vi har spurgt medarbejdere og forstandere ind til dufttilsætning, og det er et spørgsmål, der deler vandende. De fleste forbinder dufttilsætning med en lavendel duftblok, en toiletspray eller en kraftig parfume. Nogle afviser tanken om dufttilsætning blankt, mens andre gerne vil have flere knapper at skrue på hos borgere med svære lugtproblematikker. Vores litteraturstudie peger på, at der er et hav af muligheder inden for æteriske olier og kommercielt duftdesign (se bilag 1 s. 15-16). Der er ikke én løsning, der passer til alle plejehjem, når det kommer til dufttilsætning. Det er i høj grad afhængigt af borgergrundlaget.

Derfor er det vores anbefaling, at der tilbydes bedre løsninger til at tilsætte duft de steder, hvor lugtproblematikker er svære at fjerne helt. For selvom det neutrale, lidt kliniske og institutionelle duftmiljø fremhæves positivt af pårørende og medarbejdere, så fremstår det hurtigt tomt og ikke specielt hjemligt. Det betyder også, at lugtproblematikker hurtigt træder i forgrunden. Derfor anbefaler vi også, at mulighederne for periodevis dufttilsætning undersøges nærmere og afprøves på relevante tidspunkter. Det er imidlertid vigtigt, at dufttilsætning er et tilvalg for det enkelte plejehjem.

Erfaringer fra praksis

Duftblokke: På ét plejehjem ud af de besøgte brugte de dufttilsætning i form af duftblokke, som på billedet nedenfor. Duftblokkene er indkøbt gennem kommunens indkøbsordning, og bruges til at aflede steder, hvor der ikke er en løsning på lugtproblematikken. Konkret har de på et tidspunkt haft en borger med et ben i forrådnelse. Det var en proces, de ikke kunne gøre meget ved, og lugten fra benet gjorde det svært for pårørende at komme på besøg. Duftblokkene blev sat op i samråd med de pårørende. Det løste ikke problemet, men forstanderen beskrev, at det var med til at fjerne fokus fra lugtgenen. Samme forstander beskrev, at de har brugt dem ved svære urinlugts problemer hos borgere. Medarbejderne vi talte med på samme plejehjem, syntes ikke de duftede godt, men at de var glade for dem, når der var svære lugtproblematikker. Generelt var duftmiljøet godt på det pågældende plejehjem, og vi observerede udelukkende lugtgener i et affaldsrum, mens vi var der.

Luftrensere: I de luftrensere, der bruges på plejehjemmene, kan der isættes duftblokke. Som aftalen er nu, er det ikke muligt at købe dem med. På et af de besøgte plejehjem havde de nogle liggende, fordi de havde afprøvet luftrensere før de blev et hjælpemiddel. De ønskede ikke at bruge dem. De har desuden kun få borgere der ryger. På et andet plejehjem kendte de til muligheden for at isætte duftblokkene, og ønskede at bruge dem, fordi de har flere borgere, der kæderyger massivt.

Duftblok indkøbt igennem kommunens indkøbsordning.
Foto: Nina Bergholt Birkedal.

Udfordringer og dilemmaer

Allergi, overfølsom og ubehag ved tilsatte dufte er det helt store dilemma. Derfor skal dufttilsætning overvejes meget nøje, og det er vigtigt, at medarbejdere er med på råd og der tages stilling for hver enkelt borger (Se mere i bilag 1 s. 16).

Ændringer i lugte, særligt kropslugte, er for plejepersonalet vigtige indikatorer på sygdom. Både assistenter, hjælpere og forstandere har forklaret, hvordan lugte fra urin, afføring, ånde og hud er dele af sygdomsbilleder. Derfor er det vigtigt, at eventuel dufttilsætning kun bruges lejlighedsvist, og ikke er for kraftig. Med andre ord må tilsatte dufte ikke kamuflere eller overdøve andre lugte.

Eksisterende litteratur og erfaringer

Som beskrevet i litteraturstudiet bruger det private plejehjem, Dagmarsminde, æteriske olier med forskellige dufte. De bruger duftene til sansestimulering af borgerne og til at ændre stemninger i rummet (se bilag 1 s. 15).

I den kommercielle sektor bruges dufttilsætning ligeledes på forskellig vis, men beskrives samtidig som en etisk gråzone af forbrugerombudsmanden (se bilag 1 s. 16).

Fokusområder

Vi anbefaler, at der udvikles og afprøves bedre muligheder for dufttilsætning de steder, hvor det er relevant. Dels ved svære lugtgener, men også i sammenhæng med sansestimulering. Ift. sansestimulering vil det være oplagt med et samarbejde med terapeuter. Det vi har mødt, er en lavendelduftblok, hvor duften på mange måder giver associationer til toiletspray. Duftpræferencer vil altid være individuelt, men mens nogle dufte giver associationer til billig toiletspray, giver andre associationer til eksklusiv spa og velvære. Derfor vil det formodentligt også være en idé at have flere forskellige dufte alt efter præferencerne hos borgerne, og dem der kommer hos borgeren.

4 Konklusion og perspektiver

MANTRA har undersøgt duftmiljøer på aarhusianske plejehjem, med henblik på at skabe behagelige og sansestimulerende duftmiljøer for borgere, medarbejdere og besøgende. MANTRAs undersøgelse bygger på to datakilder dels: 1) et litteraturstudie og 2) dels på antropologiske feltstudier (deltagerobservation og interview) på seks plejehjem i Aarhus Kommune. De seks plejehjem har meldt sig på baggrund af Aarhus kommunes konsulenters forespørgsel.

Alle seks plejehjem har udfordringer med midlertidige lugte, men generelt har vi mødt et neutralt bagvedliggende duftmiljø. Men med mange forskellige bygninger, der rummer svækkede og syge borgere med forskellige adfærdsnormer under samme tag, så har plejehjemmene et væld af midlertidige dufte og lugte, som dog kun i få tilfælde påvirker det bagvedliggende duftmiljø. Plejehjemspersonalet arbejder dagligt via rengøring, pleje m.m. på at neutralisere duftmiljøet. MANTRAs anbefalinger rummer bl.a. erfaringerne fra dette arbejde samt råd fra fagspecialister såsom ventilationsspecialister, vaskerier og litteraturstudier.

Det, der er tværgående for de otte anbefalinger er, at arbejdet med duftmiljøer skal tænkes ind i de daglige rutiner. Et behageligt og neutralt baggrundsduftmiljø kræver kontinuerligt fokus og en tværfaglig indsats fra hele personalegruppen. Som det fremgår af rapportens praksiseksempler, så er udfordringerne komplekse bl.a. fordi borgergrundlaget er forskelligt på de besøgte plejehjem, hvilket også afspejles i duftmiljøerne. Eksempelvis har nogle plejehjem borgere, der ryger i deres egne lejligheder. Denne og andre slags borgerrelaterede problemstillinger giver forskellige muligheder og begrænsninger på de enkelte plejehjem. Det er også grunden til at anbefalingerne ikke er rangeret, men tænkt som et sideordnet inspirationsmateriale for forstandere og plejepersonale i forhold til indsatsområder og mulige tiltag. Plejehjemmene udgør et komplekst arbejdsfelt og det afspejles i duftmiljøerne. Plejehjemspersonalet arbejder i spændingsfeltet mellem borgerne private hjem og individuelle frihed og det institutionelle fællesskab, hvilket skaber dilemmaer i forhold til duftmiljøerne. Duftmiljøer er (jf. ovenstående) et indsatsområde, hvor muligheden for standardisering umiddelbart er begrænset, men hvor videndeling på tværs af plejehjemmene i kommunen er vigtig bl.a. i forhold til organiseringen af duftmiljøindsatsen og i forhold til konkrete personalemæssige dispositioner så som, om det er betydningsfuldt at have særligt personale på rengøringsopgaven, eller om den opgave varetages af samme SOSU-hjælper, som varetager plejeopgaverne. Vi håber med denne rapport at have tydeliggjort kompleksiteten i duftproblematikkerne. Eksempelvis så vil det ikke hjælpe nogen at have et udendørs skur til beskidt vasketøj, hvis der ikke er personale nok til at sikre, at vasketøjet fra Hr Hansens fjerde bundskift af dyner, puder og sengetøj efter uheld ikke kan foretages i rette tid. Fjernes det ikke rettidigt siver lugten fra hans lejlighed ud på gangen til fællesstuen, fordi personalet er underbemandet grundet sygdom eller andet. Personalenormeringer er en uadskillelig del af duftmiljøproblemstillinger, for med

en høj normering er det muligt at fjerne kropslige udskillelser øjeblikkeligt. De meget forskellige fysiske rammer på plejehjemmene giver hvert sted særegne muligheder og begrænsninger. Samtidig er borgergrundlaget forskelligt på de besøgte plejehjem, hvilket også afspejles i duftmiljøerne. Eksempelvis har nogle plejehjem mange borgere, der ryger i deres egne lejligheder. Den slags giver forskellige muligheder og begrænsninger, derfor er anbefalingerne ikke prioriteret, men tænkt som en inspirationsliste for forstandere og plejepersonale i forhold til indsatsområder og mulige tiltag. Plejehjemspersonalet arbejder i spændingsfeltet mellem borgerne private hjem og individuelle frihed og det institutionelle fællesskab, hvilket skaber dilemmaer i forhold til duftmiljøerne. Duftmiljøer er (jf. ovenstående) et indsatsområde, hvor muligheden for standardisering umiddelbart er begrænset, men hvor videndeling på tværs af plejehjemmene i kommunen er vigtig. MANTRAS otte anbefalinger er således tænkt som et sideordnet inspirationsmateriale til duftmiljøforbedringsarbejde på forskellige plejehjem.

Anbefalingerne

- Nye løsninger til opbevaring af affald og beskidt vasketøj
- Duften af mad er vigtig
- Brug eksisterende behagelige dufte strategisk
- Organisering af personalets duftmiljøindsats
- Brug lugtesansen som arbejdsredskab
- Duft og lugt som et fokus i rengørings- og plejerutiner
- Ventilation og arkitektur – kendskab og overblik er afgørende
- Overvej dufttilsætning steder hvor lugtgener ikke kan elimineres

Perspektiver

De gode dufte af frisk tilberedt mad, kaffe og bagværk forbindes med hjemlighed og med omsorg. Måske kan man tale om en duft af omsorg i kraft af, at personale tilbereder mad, bader og plejer borgerne? I hvert fald nævnte en SOSU-assistent, at dårlige lugte kan være svære at skelne fra omsorgssvigt, hvorfor pårørende ofte er kritiske overfor dårlig lugt på plejehjemmene. I nærværende rapport har vi med afsæt i eksempler fra seks forskellige plejehjem vist, hvordan lugtgener kan holdes nede gennem en vedholdende indsats, en tidsmæssig prioritering af personaleresourcer og en høj faglig standard. De seks plejehjem er lykkedes med at skabe et neutralt bagvedliggende duftmiljø, hvilket er positivt og betydeligt bedre end et tilrøget og ildelugtende miljø. Udfordringen med det neutrale duftmiljø er, at det kan virke institutionaliseret, klinisk, uinspirerende og tomt. Som kontrast til dette nævnes, at hjemlighed i dufte af frisk tilberedt mad, kaffe og bagværk giver et strejf af omsorg til det institutionelle miljø. Derudover er tilsætning af kunstige dufte også muligt omend dilemmafyldt bl.a. grundet allergier, kontakteksemer m.m. Men der

er klare interessante aspekter i at arbejde med forskellige duftmiljøer på plejehjemmene. Hjemligheden, trygheden og det personlige miljø er en del af dette, men også sensorisk stimulation af hjernen, herunder hukommelsen via lugtesansen er et væsentligt aspekt, som rummer muligheder, der kan udforskes nærmere af Aarhus Kommune, hvis man har interesse for det.

I arbejdet med denne undersøgelse er det blevet tydeligt for os, hvordan plejehjemmets tag rummer både spændingsfeltet mellem det private hjem, borgernes lejlighed og det institutionelle fællesskab (gange, spisesale, fælleskøkkener m.m.). Fælles regler sætter en kompleks dagsorden for personale, men jo også for borgerne. Nogle kan ønske kun at bade én gang pr. måned, men fordi de skal spise ved samme bord som andre borgere, som ikke kan spise sammen med den usoignerede kropslugt, så er der på plejehjemmet et fællesskabs krav om, at borgerne bader lidt oftere. Det bringer os videre til et perspektiv, som er vigtigt i relationen mellem personalet og de pårørende, nemlig italesættelsen af de duftmæssige udfordringer, som personalet kan stå i, og som kan gøre, at der på gangen siver røgslugt eller en duft af urin fra lejligheder som rummer borgere der ryger eller er inkontinente. Vi tænker, det er væsentligt, at personalet formidler dette til alle pårørende og borgere, der har relationer til plejehjemmet. Således vil alle kende kilderne til lugtgener og til personalets indsats for at håndtere det løbende, og de har mulighed for at henvende sig direkte til personalet og tale med dem, hvis noget genererer dem. Dialogen omkring lugtgener er vigtig for at skabe en gensidig forståelse. Det kan være vanskeligt helt at undgå, at der kan være lugtgener, når borgere er inkontinente på flere planer, og personalet ikke kan sidde ved siden af alle borgere hele tiden. En gensidig forventningsafstemning vil måske kunne afbøde nogle af de klager, som Aarhus Kommune får vedrørende lugtgener. I hvert fald gav personalet tydeligt indtryk af, at de meget gerne vil i dialog med borgere og pårørende om problemstillingen.

BILAG 1

Duftmiljøer: For- og Litteraturstudie

Rapport fra MANTRA, Aarhus Universitet, i samarbejde med Aarhus Kommune

Februar 2021

Nina Bergholt Birkedal, Videnskabelig Assistent, MANTRA

Morten Lind Pedersen, Konsulent, Sundhed og Omsorg, Aarhus Kommune

Susanne Højlund Pedersen, Lektor og smagsforsker, Afdeling for Antropologi, AU

Johanne Korsdal Sørensen, Ekstern Relation Manager, MANTRA

Forord

Dette for- og litteraturstudie står på to ben: eksisterende erfaringer fra Aarhus Kommune og erfaringer i litteratur fra sundheds- og plejesektoren.

Derfor skal der lyde en stor tak til konsulenter, forstandere og andre ansatte i Aarhus Kommune, som har leveret fagligt input vedrørende eksisterende erfaringer med duftmiljøer på plejehjem i Aarhus Kommune.

En stor tak skal der også lyde til Marie Koldkjær Højlund for den sparring med de indledende litteraturstudier.

Indhold

Forord.....	2
1 Indledning	4
1.1 Intimiderende dufte	6
2 Knapper at skrue på	7
2.1. De fysiske rammer og teknologi på plejehjemmet.....	8
Indeklima: Ventilation, udluftning og luftrensning	8
Arkitektur og boligens indretning	9
2.2. Krop, pleje og hygiejne: Faglighed på plejehjemmet	11
Inkontinenspleje:.....	11
Infektion og sygdom	12
Personalets rutiner, personalesammensætning og ledelse	12
Rengøring og ”duftopsporing”	13
2.3. Det sociale og relationelle på plejehjemmet.....	14
Dårlige lugtes betydning for plejen	14
Tilsætning af dufte: Æteriske olier	15
Tilsætning af dufte: Kommercielt duftdesign.....	16
Mad og måltider	17
Planter og blomster	17
3 Konklusion	19
3.1 Videre perspektiver	19
Litteratur	20

1 Indledning

Hvordan skabes der duftmiljøer, der er rare at være i for beboere, personale og besøgende på de aarhusianske plejehjem? Det spørgsmål, søger vi at besvare med dette studie.

Forudsætningen for at skabe gode duftmiljøer er at arbejde på at fjerne dårlig lugt, det kan eksempelvis være kropslige udskillelser af forskellig art, snavs og forgængelighed så som råddent blomstervand. Duftmiljøer skabes af mange forskellige faktorer og afhænger af en lang række faktorer lige fra ventilation og mad til rengøring og inkontinens. Oplevelsen af luftkvalitet og dermed lugtgener er samtidig subjektiv, men der er dog en række mønstre i, hvilke dufte mennesker opfatter som positive og negative. Eksempelvis er der en række lugte, der generelt vækker afsky: urin, afføring, røg samt infektioner/sygdom og råd. Vurderingen af, hvornår en lugt er generende kan være svær at fastsætte. Det skyldes individuelle præferencer kombineret med, at vi vænner os til lugte og dufte, når vi er i dem. Lugtesansen fungerer sådan, at intensiteten af lugte og dufte aftager over tid, når man befinder sig i et særligt duftmiljø. Men hvis der tilsættes en anden ny lugt, så vil opmærksomheden rette sig mod den og intensiteten af lugten vil føles høj. Det betyder, at ændringer i duftmiljøet opleves stærkere end de konstante dufte (Miljøstyrelsen 1985). Derfor stiller vi spørgsmålet: hvem er hvilke lugte generende for, og for hvis skyld, der skal skabes behagelige duftmiljøer? På plejehjemmene arbejder man allerede med fx luftrensere, der kan fjerne røg og løbende rengøring for at undgå dårlig lugt. Alligevel kan der være nogle steder, hvor der er rum for yderligere forbedringer. Derfor afdækker vi med dette studie alle de mulige justeringsmuligheder, som kan identificeres via litteraturstudiet og samtalerne med forskellige forvaltninger i Aarhus Kommune. Formålet er at sætte borgerens, den pårørendes og personalets ønsker til duftmiljøet og deres trivsel i centrum.

Foto: Colourbox

I dette studie undersøger vi spørgsmålet om, hvordan der skabes gode duftmiljøer gennem følgende:

1. Et litteraturstudie

Vores litteratursøgning går på to ben, dels har vi fokus på 1) litteratur af akademisk karakter via Det Kongelige Biblioteks videnskabelige databaser, videnskabelige tidsskrifter og fagblade og 2) supplerer med søgninger på Google Scholar. Herunder materialer journalistisk karakter. Et særligt opmærksomhedsfelt har været at søge litteratur vedr. erfaringer fra sundheds- og plejesektoren i både ind- og udland. Vores søgning krydser mange forskellige felter: plejehjem, hjemmepleje, palliativ behandling, hospitaler, undervisning af skoleelever (indeklime) og til dels specialområdet. Derudover har vi fundet inspirationsmaterialer om lugtesansen og sanser mere overordnet set.

2. En forundersøgelse internt i Aarhus Kommune

MANTRA har været i telefonisk kontakt med en række fagpersoner fra forskellige forvaltningsområder i AAK. Det drejer sig om: Bygningsafdelingen, plejepersonale, Center for Frihedsteknologi, Plant Liv og flere plejhjemsforstandere, som alle har bidraget med deres fagspecifikke viden om emnet. Formålet med dette er dobbelt, dels 1) at indsamle eksisterende viden og 2) derudover at arbejde mod at skabe synergier mellem eksisterende indsatser og nye tiltag i relation til duftmiljøer.

3. Eksterne praktiske erfaringer

MANTRA har foretaget et telefoninterview med det private plejehjem Dagmarsminde, som har gode erfaringer med at skabe behagelige duftmiljøer bl.a. med brug af æteriske olier.

4. Feltarbejde på 6-7 plejehjem i Aarhus Kommune i marts og april 2021. Efter litteraturstudiet vil MANTRA foretage feltarbejde og interviews med beboere, pårørende, frivillige og personale på 6-7 plejehjem i Aarhus Kommune. Undersøgelsesspørgsmålene til dette er udledt af litteraturstudiet og praksiserfaringer fra personalerne i AAK.

Denne rapport indleder med et eksempel om duften af vasketøj, der illustrerer, hvad der er på spil, når vi som mennesker vurderer dufte. Dette efterfølges af en række faktorer, der påvirker duftmiljøet, som vi i denne rapport kalder ”knapper at skrue på”. Rapporten afsluttes med en konklusion samt videre perspektiver.

1.1 Intimiderende dufte

Dufte og lugte er svære at indfange og kræver fysisk nærhed. Vores lugtesans opfanger dufte og er samtidig tæt forbundet med resten af vores sanser. Eksempelvis smagssansen – ca. 80% af smagsoplevelsen er duftbåret. Samtidig er flere andre sanseoplevelser grundlæggende multisensoriske. Hvordan vurderer du eksempelvis, om dit vasketøj er rent? Det spørgsmål stillede antropologen Sarah Pink en borger i et studie om hjem og sanser (Pink 2009). Svaret hun fik viste at vurderingen var multisensorisk. Personen duftede til vasketøjet, kiggede på det og rørte ved det. Pointen er her, at sanserne vanskeligt kan adskilles i sanseoplevelsen.

Vi ønsker oftest kontrol over, hvilke dufte vi bærer, og hvordan vi fremtoner duftmæssigt. Det bliver tydeligt, når vi f.eks. udfordres i et fællesvaskeri. Her vil der typisk være nogle, der foretrækker neutralt vaskemiddel, mens andre tilsætter Dunlet's blå "outdoor fresh" skyllemiddel. Selvom man selv fylder neutralt vaskemiddel i sæbeskuffen, så kan vaskemaskinen indeholde rester af parfumeret vaskemiddel, som bevirker, at man vil opleve at ens tøj pludselig bærer "outdoor fresh" duften. Den oplevelse af tab af duftkontrol, kan på nogle af os virke intimiderende, hvis man ikke ønsker den duft og nu bliver påtvunget at bære duften på sig i tøjet og sove i duften/sengetøjet.

Der er således hjemlighed og identitet forbundet med dufte, og det at ikklæde sig eller lægge sig i andres dufte kan være intimiderende. Det er et tab af kontrol, og i modsætning til både lyd og billede binder dufte sig til materialer, og vi kan ikke altid skrue ned for dufte i vores omgivelser. Vi har brug for at kunne kontrollere hvilke dufte, der omgiver os og i særdeleshed, hvilke dufte vi selv bærer. Lugtesansen er knyttet til følelser og hukommelse, og derfor er vurderingen af, hvad der dufter godt eller dårligt knyttet til vores andre sanser jf. vurderingen af om vasketøj er rent.

I en plejehjemskontekst bliver tabet af kontrol af lugtene yderligere udtalt. De lugte som beskrives som generende i AAK er primært røg og kropslugte. Røg er mere end en lugt, fordi vi ved, at det indebærer en sundhedsrisiko. Kropslugte vækker generelt afsky og væmmelse, og væmmelsen kan skubbe folk ud af rum og påvirke relationer. Kropslugte møder vi kun sjældent, og der er generelt et tabu omkring kropslugte, fordi de er forbundet med den private sfære (Stenslund 2015). Vi møder oftest kun kropslugte kortvarigt, som ved sport hvor kropssved kan trænge igennem deodoranten, eller når en person tæt på prutter. Og de fleste af os har oplevet det grænseoverskridende og intimiderende ved at stå i kø bag en person, der har en kraftig duft, det kan føles "anmassende" eller intimiderende, fordi vi ikke kan skrue ned for duften, men må være i den. På samme måde kan det være grænseoverskridende at møde "plejehjemslugten", der kan minde os om forfald og bestå af en blanding af urin, råddent blomstervand, sygdom, røg mm. Dufte de fleste væmmes ved, men som det er muligt at skue ned for og evt. sideløbende friske op med fx æteriske olier eller blot duften af mad, kaffe og hjemmebak.

I nærværende litteratur- og forstudie undersøger vi hvad, der påvirker duftmiljøerne: Hvad henholdsvis dufter og lugter på plejehjem? Under feltstudiet vil dette blive udbygget med spørgsmålet: Hvornår lugte bliver henholdsvis gode og dårlige og for hvem?

2 Knapper at skrue på

Hvordan skabes der gode duftmiljøer på plejehjem? Lis Kjems, forstander på Skelager, forklarer hvorfor det lugter dårligt. Hun siger, det er en kompleks størrelse, som handler om mere end rengøring og ventilation. Hvis borgeren har tisset i sengen flere gange kan den ikke nødvendigvis blive ren igen, men så må den udskiftes i stedet. På den måde er der ekstremt mange kilder til lugte, når flere hjem fusioneres på plejehjem. Derfor er denne rapport bygget op omkring en række justeringsmuligheder: "Knapper vi kan skrue på" for at begrænse lugtgener og få gode duftmiljøer på plejehjemmene.

Litteraturen på området er begrænset, hvilket i sig selv er interessant. Mon det skyldes en slags tabuisering af dårlige duftmiljøer eller? I hvert fald kan vi se, at flere studier peger på, at dårlige lugte kan have betydning for omsorgsarbejde (se eks. Tellervo 2003, Breievne et. al. 2018 og Heckel et. al. 2014). Samtidig er der en tendens til at lugtesansen er underbelyst i forhold til de andre sanser f.eks. musik og lyds påvirkning. Rapporten "Helende arkitekturer" (Frandsen et. al. 2009) er et litteraturstudie med fokus på kroppens sanser i relation til hospitalsbyggeri. Ud af dens 200 sider er der blot 4 sider om lugtesansen, 16 sider om lyd og musik og 35 sider om lys. Litteratur om lugtproblematikker og duftdesign beskriver typisk et meget afgrænset område som luftkvalitet, sårbehandling, inkontinens, afføring eller tilsætning af dufte, og altså ikke det samlede duftmiljø.

MANTRA har identificeret 3 overordnede typer justeringsmuligheder ift. duftmiljøer. Det leder til følgende "knapper at skrue på":

- 2.1. De fysiske rammer og teknologi på plejehjemmet
- 2.2. Krop, pleje og hygiejne: Fagligheder på plejehjemmet
- 2.3. Det sociale og relationelle på plejehjemmet

"Knapperne" er skrevet, så de kan læses hver for sig, alt efter hvad der er relevant for den enkelte læser. "Knapperne" er opbygget af fire dele: 1) en sammenfatning, 2) erfaringer fra MSO, 3) litteratur og cases fra andre steder samt 4) undersøgelsesspørgsmål til det forestående feltstudie. Det er imidlertid ikke alle knapper, hvor vi kender til erfaringer i MSO eller har fundet relevant litteratur. Dette betyder ikke nødvendigvis, at der ikke findes erfaringer i MSO eller anden litteratur, men indeværende studie har også haft en tidsramme på to måneder hvor meget, men ikke alt har været muligt.

2.1. De fysiske rammer og teknologi på plejehjemmet

Arkitekturen på plejehjemmene har betydning for, hvad der er praktisk muligt, når det kommer til lugtgener og duftmiljøer: Er bygningen i én eller flere etager? Hvor gammel er bygningen? Hvilke materialer er brugt, afgiver materialerne en duft, hvilken og hvornår (f.eks. kan linoleum afgive en duft, når det bliver vådt), og hvordan binder lugt og duft sig hertil? Det er blot nogle af de spørgsmål, der rejser sig, når der arbejdes med lugte og duftmiljøer. Teknologiske løsninger vinder også frem, særligt når det drejer sig om indeklima. Der er eksempelvis stor forskel på, hvilke ventilationssystemer, der er installeret på de respektive plejehjem.

Foto: Colourbox

Indeklima: Ventilation, udluftning og luftrensning

1. **Sammenfatning:** Indeklima handler om, hvordan luftkvaliteten er indendørs. De gængse råd til at sikre et godt indeklima handler overordnet set om udluftning, rengøring og at undgå kilder til forurening af indeklimaet som røg, stearinlys og produkter med kemilugt (Bolius 2020). På plejehjem har borgere ret til at ryge i egen bolig, men flere borgere er samtidig ikke i stand til selv at lufte ud. Derfor spiller teknologiske løsninger i samklang med personalets praksis en væsentlig rolle.
2. **Erfaringer fra MSO:**
 - **Ventilation:** Der er forskellige **ventilationsanlæg** på de respektive plejehjem i Aarhus Kommune (AAK) med forskellige styringsmuligheder. De nyeste anlæg kan justeres på baggrund af CO₂-målinger, mens de ældste kun kan indstilles med tidsintervaller. Vi forventer under feltstudiet på de forskellige plejehjem at tale med de respektive pedeller med henblik på at se på sammenhængen mellem lugt/duft og ventilation.
 - **Luftrensere:** Det er en udfordring at mange plejehjemsbeboere ikke selv er i stand til at lufte ud, selvom det er et krav for rygere. Derfor kom **luftrensere** på APV-

hjælpemiddellisten. I øjeblikket er der knap 200 små luftrensere og 12 store luftrensere ude på plejehjem, i hjemmeplejen og andre institutioner i kommunen ifølge Monica Petersson Ekström. Små luftrensere bruges i beboernes boliger, mens de store er til eksempelvis gangarealer, hvilket kan være særligt vigtigt hvis en ryger ikke bryder sig om, at døren er lukket. Luftrensere blev udbudt til alle relevante institutioner i Aarhus Kommune i april 2020. Monica Petersson Ekström nævner særlige udfordringer f.eks. hashrygende borgere. Medarbejderne og deres familier glæder sig over, at de ikke kommer hjem med lugten af røg og hash i tøjet, nu hvor luftrenserne er indført. Der kan sættes en **duftblok** i luftrenserne. Det er afprøvet, og den neutrale blok gav et godt resultat, men de kan ikke pt. købes til AAK grundet en bekendtgørelse¹ om kemi og parfume.

- **Decon-x:** Som en del af COVID19-indsatsen og for at inddæmme smitteopbrud, kunne Monica Petersson Ekström fortælle, at maskinerne Decon-x er indkøbt. De kan desinficere rum på ca. 3 timer. De kan også fjerne dårlig lugt, og det er tanken, at de på den anden side af COVID19 skal bruges af bygningsafdelingen i rengøring af boliger, da de desinficerer 4 mm ned i et materiale. Der må dog ikke være mennesker og dyr i rummene mens maskinerne benyttes.

3. Litteratur og cases:

- **Teknologisk institut:** Vi har været i dialog med Teknologisk institut om at lave TVOC-målinger, dvs. at måle den samlede mængde flygtige organiske forbindelser i luften. VOC'er bliver frigivet fra alt fra eks. møbler, parfume, håndsprit, støv og urin. Sammen med målinger af CO₂ kan det indikere, om luftkvaliteten er god nok. I vores dialog lagde de vægt på, at oplevelsen af luftkvalitet også er individuel.
- På skoleområdet arbejdes der meget med indeklima, og en undersøgelse viser, at der er størst effekt, når der arbejdes med lys og luft på samme tid (Andersen 2020).
- Indeklimaportalen.dk er en portal om indeklima. Her er viden og eksempler om alt fra temperatur, lys og støj til lugt, planter og luftrensere. Det er Branche Fællesskab Arbejdsmiljø, der står bag portalen.

4. Undersøgelsesspørgsmål:

- Hvilken sammenhæng kan ses mellem ventilationssystemet og duftmiljøet i praksis?
- Hvilke erfaringer er der siden april 2020 gjort med brugen af luftrensere?

Arkitektur og boligens indretning

1. **Sammenfatning:** Fjernelse af lugtgener harmonerer ikke altid med idéen om, hvad der er "hjemligt": at udskifte til en plejeseng, at fjerne tæpperne eller udskifte den gamle, højtelskede sofa kan være nødvendigt for at komme lugtgener til livs og opretholde hygiejne. Plejehjemmenes fysiske indretning kan give udfordringer for at afhjælpe lugtgener. En plejhjemsforstander illustrerede dette med et eksempel på, at et vaskerum kombineret med dårlig kloakering ved indgangen til plejehjemmet gav lugtgener.
2. **Erfaringer fra MSO:**
 - Dorte Bach, arkitekt i AAK, fortalte om, at **arkitekturen** både er muliggørende og begrænsende. Hun gav et lignende eksempel med et vaskerum nær hovedindgangen til et plejehjem, hvor vaskerumsdøren var åben ofte og derfra spredte sig en fæl lugt

¹ I Aarhus Kommunes bekendtgørelse om krav til kemi fremgår det, at produkter ikke må være tilsat parfume. Alle midler til rengøring skal være godkendt af Aarhus Kommune eller én af Aarhus Kommunes udpegede tredjeparter.

af urinvædet sengetøj og lignende, en lugt som mødte alle der ankom til plejehjemmet. En automatiseret dørlukker pumpe afhjalp problemet.

- Boligens **indretning, interiør og materialer** som gulve og møbler har også betydning. Det er vigtigt, at overfladerne er lette at rengøre, og det harmonerer ikke altid med hjemlighed. Parketgulve kan der eksempelvis trænge en del urin ned i, hvor der helst bruges vinyl/linoleumsgulve (med farver, trælook el.lign.) både i boliger og fællesområder.

3. Litteratur og cases:

- I litteraturstudiet "Helende arkitektur" (2009) belyses de fysiske rammers betydning for patienters heling på hospitaler. Studiet kortlægger 10 faktorer, der bør indtænkes i arkitektoniske beslutninger i hospitalsbyggeri. De 10 faktorer relaterer sig til kroppens sanser, relationer og sikkerhed. Duft og lugt er beskrevet i afsnittet luft, og er et kort afsnit. De refererer dog til to studier. Den ene om duft/lugt som stressfaktor og vigtigheden af at kunne tilpasse temperatur selv og den forstyrrende og generende virkning ubehagelige lugte som urin, opkast og desinfektionsmidler kan have. De konkluderer at: "For at minimere de offensive lugte på hospitalet anbefales det, at man vælger et godt ventilationssystem, benytter overflader der ikke bevarer lugtene og at man opfordrer til en hurtig rengøring af forurening og udslip." (s. 108.). En konklusion, der netop peger i retning af, at duft og lugt er et underbelyst emne.

4. Undersøgelsesspørgsmål:

- Hvilke muligheder og begrænsninger oplever særligt personale i arkitekturen?

2.2. Krop, pleje og hygiejne: Faglighed på plejehjemmet

På plejehjem er det ikke unormalt, at beboernes kroppe er "utætte" og præget af sygdom af forskellig slags. Inkontinens, betændte sår, infektioner og røg lugter, og derfor kræver det konstant fokus at sikre, at lugten ikke bliver overvældende og intimiderende. Det kræver den rette pleje med specialiseret viden om både inkontinens, sår, rengøring og duftsporing. I den medicinske og lægefaglige verden kan lugtudskillelse kan være tegn på sygdom (Bendix 2019) og indtil 1970'erne blev farmaceuter, som en del af deres uddannelse testet i at identificere præparater ved hjælp af sansekontrol, der indebar både at smage og lugte til præparaterne (Pedersen 2021).

Lugtesansen stimuleres fysiologisk gennem næsens lugtceller og modtages i det center i hjernen, hvor følelser og hukommelse også er lokaliseret (SST 2019). Samtidig svækkes flere sanser med alderen, hvorfor beboere ikke nødvendigvis selv opdager lugtgener. Generelt er syge menneskers sanseapparat typisk anderledes stemt end raske menneskers. I forvejen ved videnskaben ganske lidt om den samlede sanseoplevelse hos mennesker, og det er yderligere komplekst, når det kommer til ældre og syge (Heslet og Dirckinck-Holmfelt 2007).

Inkontinenspleje:

1. **Sammenfatning:** Inkontinens er en udbredt lidelse på plejehjem, og en del af grunden til urinlugt skal findes her. Det er en kompliceret problematik, der ud over hygiejne handler om teknologi såvel som værdighed og relationelt arbejde.
2. **Erfaringer fra MSO:**
 - AAK har gennemført et lille forsøg med intelligente bleer, der hjælper til at borgere får skiftet ble eller tilbudt toiletbesøg på de rette tidspunkter. Bleerne har en sensor, som skal benyttes i tre dage, og herefter kan plejen planlægges (Rubin 2020). Projektet viste, at udredningsbleer giver anledning til besparelser i bleforbrug og reduktion i blestørrelse. Det er et godt redskab til at implementere en ny plejeplan. Medarbejderne finder det dog tidskrævende, og der var eksempler på, at nye plejeplaner ikke blev overholdt efterfølgende. Ledelsesmæssig bevågenhed er derfor vigtigt, hvis udredningsbleer skal virke (AAK 2015).
3. **Litteratur og cases:**
 - I 2009 bragte fagbladet, Sygeplejersken en artikel, der kortlagde, at der både var økonomiske og tidsmæssige effekter ved at optimere brugen af bleer i samarbejde med leverandøren. Bleer var typisk dyrere, men artiklen argumenterer for, at den rette ble giver besparelser på andre områder. De påpeger også en tendens til at give borgere bleer på "for en sikkerheds skyld" (Scheel 2009).
 - Dagmarsmindes souschef fortalte om, at faste toilettider og hjælp til at gå på toilettet. Faste toilettider og øget hjælp til toiletbesøg bevirkede, at nogle borgere, som var inkontinente ved indflytning, "pludselig" blev kontinente. Det har flere afledte effekter, individuel trivsel og mindsket urinlugt. Derudover handler det ifølge Dagmarsminde også om rettidige bleskift og bad af beboere, der er inkontinente.
4. **Undersøgelsesspørgsmål:**
 - Hvordan håndteres inkontinens på plejehjemmene – praktisk såvel som relationelt?
 - Hvad er status på brugen af intelligente bleer i MSO?

Infektion og sygdom

1. **Sammenfatning:** En erfaren sygeplejeske kan spotte infektioner som blærebetændelse og svamp på lugten, og lugter en patients ånde af acetone er det et tegn på diabetes. Lugtudskeelse kan altså være tegn på sygdom (Bendix 2019). Inficerede sår er et område for sig, der findes en del litteratur om.
2. **Erfaringer fra MSO:**
 - I AAK er der en Sårklyngen, med specialister i sårbehandling. Vi forventer at tage kontakt til dem som en del af feltstudiet.
3. **Litteratur og cases:**
 - I et studie af de psykosociale aspekter af at arbejde med og have inficerede sår, viser Susan J. Alexander (2010), at flere patienter oplever lugten af inficerede sår som det værste ved lidelsen. Studiet undersøger de ikke-fysiske aspekter af at arbejde med inficerede sår fra både patienter, sygeplejesker og patienters perspektiv (Alexander 2010).
 - Litteraturstudiet "Smell and taste in palliative care: a systematic analysis of literature" viser, at der er meget begrænset viden om betydningen af smags- og lugtesansen for terminale patienter (Heckel et. al. 2014). De demonstrerer i deres systematiske litteraturstudie, at de studier der er lavet primært beskæftiger sig med to emner: inficerede sår og ændringer i smags- og lugtesans som symptom.
4. **Undersøgelsesspørgsmål:**
 - Hvordan arbejdes der med sårpleje?
 - Hvordan tolkes beboeres kropslugte af særligt personalet?
 - Hvilken betydning har ildelugt for plejen og relationen til borgeren?

Personalets rutiner, personalesammensætning og ledelse

1. **Sammenfatning:** At sikre behagelige duftmiljøer kræver ledelsesmæssig bevågenhed, gode rutiner og de rette kompetencer til de rette opgaver. Personalets infrastrukturer og daglige rutiner for vasketøj, skrald og bleer er afgørende for lugtgener. Håndteres det uhensigtsmæssigt kan det føre til **duftspredning**.
2. **Erfaringer fra MSO:**
 - Lis Kjems, forstander på Skelager, fortalte om vigtigheden af husassistenter til at være ansvarlig for den grundige rengøring og vasketøj. Det har gjort en stor forskel, at personalet har ansvaret for dét de har faglighed til. Derfor oplever hun, at det er vigtigt at have tværfaglighed i personalegruppen. Dette bakker Monica Petersson Ekström (AAK) op om, fordi serviceassistenterne har en uddannelse på 1,5 år, der gør, at de ved meget om rengøringsmidler mv.
3. **Litteratur og cases:**
 - I vores samtale med Dagmarsminde beskrev souschefen, at fjernelse af plejehjemslugt er en indsats på mange parametre. Det handler om **personalets** rutiner ift. affald, vasketøj, bleer, udluftning, planter og friske blomster. Derudover er **plejen af beboerne** også en vigtig del med bleskift og bad, men de gør også meget ud af at hjælpe borgerne på toilettet og har oplevet positive forandringer ved faste toilettider.
 - Vi har ikke afsøgt litteratur inden for dette område.
5. **Undersøgelsesspørgsmål:**

- Hvordan er personalets infrastruktur? Bliver bleerne fjernet med det samme? Hvor ofte tømmes skraldet? Bliver luftrenseren tændt på de rigtige tidspunkter? Hvor hurtigt fjernes vasketøj fra boliger og gangarealer? Hvor ofte kommer beboere (med inkontinens) i bad?
- Hvordan er personalesammensætningen og opgavefordelingen i forhold til særligt rengøring, vasketøj og plejeopgaver?

Rengøring og "duftopsporing"

1. **Sammenfatning:** Rengøring er afgørende for et godt og behageligt indeklima uden lugtgener (Bolius 2020). Hvilken duft vi forbinder med "rent" er individuelt. Her er et eksempel: *Ca. hver anden uge bliver jeg mødt af en syrlig, lidt fugtig lugt, der minder lidt om opkast i trappeopgangen op til min lejlighed. Det er en duft jeg i de fleste sammenhænge vil væmmes over. Men jeg har boet i denne lejlighed de sidste tre år og ved, at det altid lugter sådan, når viceværten har fejlet og vasket trapperne. Trappen er ren, men der er langt fra den syrlige og fugtige lugt, til hvad jeg i andre sammenhænge forbinder med rent.* Lugten af nyvasket linoleumsgulv forbindes altså ikke nødvendigvis med, at det er rent. Det vil være et fokus under feltstudiet, hvordan det lugter, når der er nyligt rengjort.
2. **Erfaringer fra MSO:**
 - **Duftopsporing:** På Skelager Plejehjem arbejder de kontinuerligt med at finde **kilden til lugtgenen**. Det kan være nemmere sagt end gjort, for det handler om alt fra møbler til vasketøj, men også borgeres til tider særegne adfærd, som at putte beskidt vasketøj tilbage i skabet eller at tisse i hjørner eller potteplanter. Lis Kjems fra Skelager plejehjem beskrev, hvordan de er særligt opmærksomme, når der flytter nye borgere ind og laver **duftopsporing**. De har haft eksempler på både sofaer og senge med kraftig stank af urin. Det kræver opringning til pårørende med forklaring af situation og forespørgsel på nye møbler.
3. **Litteratur og cases:**
 - Vi har ikke afsøgt og fundet litteratur og cases inden for dette område.
4. **Undersøgelsesspørgsmål:**
 - Er begrebet "duftopsporing" noget de øvrige plejehjem er bekendte med? Hvad er proceduren ift. indflytning? Føler personalet at det er tabulagt at skulle i dialog med de pårørende omkring lugtgener hos deres nærtstående (mor, ægtefælle)?
 - Hvordan lugter det på plejehjemmene, når der lige er blevet gjort rent?

2.3. Det sociale og relationelle på plejehjemmet

Det er let at sige "**Du ser skidt ud i dag**", men langt sværere at sige "**Du lugter skidt i dag**", for kropslugte er forbundet med tabu. Det er relevant at se på, hvad lugtgener betyder for plejen af den enkelte borgere. Samtidig er der en tendens mod, at tilsætning af dufte på forskellig vis kan være med til at skabe socialt liv og styrke det relationelle til borgeren.

Forskere, der beskæftiger sig med dufte og det sociale beskriver, at behagelige dufte er forbundet med orden og renhed. Ubehagelige, væmmelige, dårlige lugte er derimod forbundet med en trussel og afsky. Samtidig er dufte ofte uden for vores kontrol – lugte bevæger sig frit i rum og respekterer ikke grænser, og vi kan ofte ikke skrue op og ned for dufte i vores omgivelser (Se eks. Bubandt 1998, Corbin 1986, Douglas 1966).

Det gør sig også gældende i en sundhedsfaglig sammenhæng, at dårlige **lugte kan påvirke relationen og plejen negativt**. Selvom sundhedspersonalet er professionelle peger kvalitative studier på, at dårlig lugt påvirker relationen mellem sundhedspersonale og borger/patient. Dårlig lugt fører ofte til tavshed, fordi der oftest mangler et sprog for, hvordan det italesættes professionelt (se eks. Breievne 2018, Tellervo 2003 og Stenslund 2015).

Positive dufte og dufttilsætning er der mere sprog for, og også mere litteratur om. Inden for det sundhedsfaglige område arbejdes der med duftstimulering i særligt psykosociale indsatser som **snoezel og sansestimulering**, hvor der eksempelvis arbejdes med aromaterapi og sansehave (se eks. van Weert et. al 2007, Lytza 2021 og SST 2019). I den kommercielle verden arbejdes der med dufttilsætning på forskellig vis som en del af markedsføring og kundeoplevelser i butikker (se eks. Henshaw et. al.).

Sideløbende med bekæmpelse af lugtgener, kan det være en idé at eksperimentere med at tilsætte behagelige dufte steder, hvor kilden til lugtgener er svær at forhindre.

Dårlige lugtes betydning for plejen

1. **Sammenfatning:** Lugtesansen beskrives nogle steder som den mest intime sans, fordi særligt kropslugte opfattes som private. Derfor er kropslugte forbundet med både tabu og væmmelse. Utætte kroppe fører til afsky – det skal plejepersonale forholde sig til – både i forhold til borgeren og sig selv. Vi vil undersøge, hvordan særligt lugtgener håndteres professionelt på plejehjem i Aarhus Kommune, for kvalitative studier peger på, at det er vanskeligt.
2. **Erfaringer fra MSO:** Vi kender ikke til erfaringer fra MSO, hvorfor det vil blive undersøgt under feltstudiet.
3. **Litteratur og cases:**
 - I en artikel "**Det snavsede dilemma**" fra fagbladet Sygeplejersken beskriver Jorit Tellervo, at der er dilemmaer i at arbejde med særligt afføringsinkontinens – også for sundhedspersonalet (Tellervo 2003). For på den ene side er arbejdet nødvendigt, men det repræsenterer noget frastødende. Det gør, at der opstår dilemmaer, og det kan være vanskeligt at håndtere den afsky og forlegenhed, der for mange – både plejepersonale, pårørende og borger – er omkring afføring.
 - Anette Stenslund er sociolog, og har forsket i lugte på operationsstuer. I artiklen "**Noget i luften – mellem tavshed og latter. Håndtering af intimiderende lugt på hospitalet**" (2015) beskriver hun, at når kropslugte "undslipper" kroppen, som ved inkontinens og betændte sår, virker de intimiderende på omgivelserne (Stenslund

2015). Sådanne kropslugte forbindes med skam – også af sundhedspersonale, og fører ofte til tavshed. Stenslund forklarer tavsheden med at lugte kan være både intime og intimiderende, fordi lugt er privat og tæt forbundet med smagssansen – kraftig lugt kan nærmest smages idet den indåndes. Det gør, at den balancerende plejepersonale skal lave mellem socialt nærvær og omsorg overfor at respektere privatliv, er udfordrende, fordi dårlig lugt opleves privat og er tabubelagt, men samtidig er et udtryk for patientens behov for hjælp og omsorg (Stenslund 2015).

- I et studie baseret på interviews og observationer i den **norske hjemmepleje** beskriver Grete Breineve m.fl., hvordan lugthåndtering i en borgers hjem er meget komplekst og gør borgerne dobbelt sårbare, fordi de udover at være syge også er udsat for andres afsky (Breineve et. al. 2018). De peger på, at ildelugt i borgerens hjem fører til tavshed, der i værste tilfælde fører til et forringet hjælpetilbud.

4. Undersøgelsesspørgsmål

- Hvad betyder dårlig lugt for borgerens relationer til andre mennesker – pårørende såvel som plejere?
- Hvordan håndteres og omtales dårlig lugt hos borgere af personalet?

Tilsætning af dufte: Æteriske olier

1. **Sammenfatning:** Der er flere eksempler på gode effekter ved at stimulere lugtesansen med æteriske olier, og til at ændre stemninger i rum. Der er imidlertid dilemmaer (bl.a. vedr. allergier) ved brugen af nogle æteriske olier, da mange indeholder parfumestoffer. Æteriske olier kan bruges i bad og ved massage, men kan også spredes i luften vha. en diffuser.
2. **Erfaringer fra MSO:**
 - På Skelager får de ofte kommentarer på at det dufter godt og anderledes, ifølge Lis Kjems. Grunden skal findes i rengøringen, for de bruger rengøringsprodukter med en smule æteriske olier. Hun var selv skeptisk ved indførelsen, men husassistenterne fandt produkter, der lever op til kommunens retningslinjer².
3. **Litteratur og cases:**
 - I litteraturen om sansestimulering er brug af æteriske olier i forbindelse med bad og massage beskrevet som en positiv måde at stimulere lugtesansen hos personer med demens og udviklingshæmmede (Sundhedsstyrelsen 2019).
 - På det nordsjællandske private plejehjem, **Dagmarsminde**, bruger de æteriske dufte til at skabe stemninger, både i fællesrum og hos de enkelte borgere. De navigerer efter, hvad medarbejdere, beboere og pårørende synes er rart. Eksempelvis beskriver May Bjerre Eiby (forstander/stifter) i en kommentar bragt i Berlinske, hvordan de bruger rosenolie i plejen af døende mennesker, fordi det "medvirker til en blødhed i rummet, og den virker lettende i en tung situation." (Eiby 2020)
 - I litteraturstudiet "**Helende arkitekturer**" refereres ligeledes til et studie, hvor der var tilsat duft i et venteværelse hos en tandlæge, med nogen **beroligende** effekt (Frandsen et. al. 2009).
 - **Aromaterapi:** Nogle psykosociale behandlingsformer af særligt demens har aromaterapi i værktøjsskassen. I litteraturen om sansestimulering, beskrives aromaterapi som et redskab (SST 2019), ligesom Dagmarsminde har positive

² I Aarhus Kommunes bekendtgørelse om krav til kemi fremgår det, at produkter ikke må være tilsat parfume.

erfaringer hermed. I den afsøgte litteratur har vi imidlertid ikke kunnet finde større undersøgelser med klare resultater på aromaterapifeltet.

4. Undersøgelsesspørgsmål:

- Er det muligt og ønskeligt at bruge æteriske olier på plejehjemmene i Aarhus?
- Findes der andre erfaringer i AAK om brug af æteriske olier?

Tilsætning af dufte: Kommercielt duftdesign

1. **Sammenfatning:** Inden for markedsføring har det siden 00'erne været brugt (særligt i USA) at tilsætte kunstig duft i butikker og til bestemte produkter med henblik på **mersalg** og at lokke kunder til (Medway og Warnaby). Der er dog også **dilemmaer** i dufttilsætning, især hvis det sker uden information og samtykke.
Ligesom med æteriske olier er der et potentiale i dufttilsætning, der hvor lugtgenen ikke umiddelbart kan udryddes f.eks. ved vaskerum. Derudover er der et potentiale i at fremhæve eksisterende behagelige dufte som kaffe og mad.
2. **Erfaringer fra MSO:** Vi kender ikke til erfaringer fra MSO med kunstig dufttilsætning.
3. **Litteratur og cases:**
 - Vi har været i dialog med **Nordic Scent**. De er en del af ScentAir, der er en amerikansk virksomhed med forhandlere i hele verden. I Danmark er deres fokus på det kommercielle, mens det i Holland er mere udbredt med dufttilsætning i sundheds- og plejesektoren. Med deres løsning kan man enten tilsætte duft eller indkapsle dårlig lugt – ligeledes noget der sprayer ud i luften. I deres tilsendte salgsmateriale fremhæver de vigtigheden af førstehåndsindtrykket. De har et bredt katalog af dufte og tilbyder også udvikling af såkaldte signaturdufte.
 - I bogen "**Designing with Smell**" beskrives praksisser, teknikker og udfordringer ved duftdesign inden for kunst, sprog om duft, design, markedsføring og teater. Inden for markedsføring beskrives det, hvordan dufte af f.eks. parfume, sæbe og mad længe har været brugt til at tiltrække kunder. De beskriver netop ScentAir og deres tilsætning af kemiske, kunstige dufte som den nyeste tendens siden midten af 00'erne. De beskriver, at effekten af duft i markedsføring er, at dufte fremkalder følelser og giver en forbedret forbrugeroplevelse, hvis det er den rette duft (Medway og Warnaby). Ligeledes fremhæves det **etiske spørgsmål** i, hvorvidt dufttilsætning kræver samtykke. Som minimum kræver det information om potentielle allergifremkaldende stoffer. De konkluderer, at dufttilsætning er udfordrende, fordi det kræver, at forventning og oplevelsen stemmer overens samtidig med, at hvad der er behagelig duft er kontekstbestemt.
 - **Etiske overvejelser:** I 2014 kaldte forbrugerombudsmanden tilsætning af syntetiske dufte en **etisk gråzone**, og Astma- og AllergiForbundet taler for synliggørelse af, hvornår man udsættes for syntetiske dufte (Johansen 2014). Samtidig er der også studier, der peger på at de små doser, der tilsættes ikke er farlige. I samme artikel beskrives det dog, at der alligevel godt kan opleves ubehag, fordi der sker en sensorisk påvirkning (Sjøgren 2017).
4. **Undersøgelsesspørgsmål:**
 - Hvordan er stemningen blandt forstandere og personale ift. tilsætning af dufte?
 - Hvor, hvornår og hvordan giver det mening at tilsætte dufte?
 - Er det juridisk, etisk og praktisk muligt at tilsætte duft?

Mad og måltider

1. **Sammenfatning:** Lugtesansen og smagssansen er tæt forbundne. Kun ca. 15-20% af hjernes registrering af smag kan kædes sammen med tungen. De resterende smagsindtryk er knyttet til duft og lugt. Duften er samtidig med til at skabe forventninger om den mad, der skal spises forud for måltidet.
2. **Erfaringer fra MSO:**
 - Decentralisering af køkkener er allerede i gang i AAK og gennemført på alle aarhusianske plejehjem. Lokale køkkener er afgørende for, om der kan bages boller, og køkkenets placering har betydning for, hvordan og hvor meget duften af mad spredes i bygningen.
 - I AAK er Jakob Guldhammer Øllegaard ansat som kok i Oplevelsesklyngen, med fokus på mad og måltider, og han vil være relevant at tage fat i, sammen med Ernæringsklyngen.
3. **Litteratur og cases:**
 - Sundhedsstyrelsen beskriver at dufte af mad er med til at skabe døgnrytme (2019). Der arbejdes allerede med døgnrytmelys i AAK, og måske kan duften af måltider supplere det.
 - I bogen "Smag" beskriver Susanne Højlund, hvordan smagsoplevelser er uløseligt forbundet til både lyd, syn, føle og duft (Højlund 2016). Opfattelsen af sanseindtryk er både alders- og kulturelt bestemt. Duften er helt central, og kun ca. 15-20% af hjernes registrering af smag kan kædes sammen med tungen. De resterende smagsindtryk er knyttet til duft og lugt. Vores lugtesans bruger vi altså ofte ubevidst og er meget tæt forbundet med de andre sanser. Når vi udtrykker en smag, beskriver vi den også med reference til andre sanser. Eksempelvis refererer duften af nybagt brød både til syns-, føle- og smagssansen
4. **Undersøgelsesspørgsmål:**
 - Hvordan foregår måltiderne?
 - Hvilken betydning oplever henholdsvis personale, beboere og besøgende, at duften af mad har?
 - Hvilke (negative) konsekvenser har det, hvis/når aftensmaden bliver tilberedt allerede om formiddagen?

Planter og blomster

1. **Sammenfatning:** Planter og friske blomster er en måde, der kan tilsættes duft. Det kan skabe en behagelig stemning, men også fremkalde minder hos borgere og være afsæt til samtaler. Samtidig virker planter luftrensende og har en positiv indvirkning på indeklimaet. Det kan være en udfordring, at planterne skal passes.
2. **Erfaringer fra MSO:**
 - Planter i rummene er noget de arbejder meget med i **Hjemliggørelsesteamet i Bygningsafdelingen**. Ifølge Dorte Bach Schmidt, arkitekt AAK, er udfordringen ved planter, at de skal passes korrekt. Derfor er de bevidste om at bruge hårdføre planter. Beboerne kan inddrages, men det kræver styring fra personalets side. Der kan også være et potentiale i at inddrage pårørende og frivillige.
 - Projektet **Plant Liv** arbejder med haver udendørs. Projektet ledes af flyvende oplevelsesmedarbejder Ada Holst. En af hendes seneste tiltag er **sansevandringer** i plejehjemmenes haver, hvor de blandt andet duftede til krydderurter og bærbuske. Sansevandringerne genkalder **minder** hos flere af deltagerne, som de også taler om

efter sansevandringerne er afsluttet. Fortællinger om minder, som personalet ikke havde hørt borgerne tale om før. Disse er relevante i forhold til arbejdet med duftmiljøer, fordi det illustrerer, at der er et potentiale i sansestimulering med dufte ift. det relationelle arbejde med borgerne.

3. Litteratur og cases:

- Ifølge Boliu og Indeklimaportalen kan planter rense luften, give rener luft og bedre trivsel. Planter reducerer VOC'er (flygtige organiske forbindelser), og CO₂, men mange mennesker har også glæde af planterne som både samtaleemne, hvile til øjnene og velbefindende. Der er ikke ét svar på hvorfor de har en positiv effekt.
- Plantevægge: En undersøgelse fra SDU viser at TVOC (den totale mængde flygtige organiske forbindelser i luften) reduceres med mellem 45 og 61% omkring en opstillet plantevæg fra Jydsk Planteservice. Plantevæggen har desuden en positiv effekt på temperatur og fugtighed, men ingen nævneværdig effekt på CO₂- og O₂-niveauer (Bastien et. al. 2020).

4. Undersøgelsesspørgsmål:

- a. Hvilke erfaringer har de med planter og blomster på plejehjemmene?
- b. Er det muligt at etablere en vandeordning – blandt personale, pårørende og frivillige?

3 Konklusion

Med dette for- og litteraturstudie har MANTRA skabt indsigt i, hvilke parametre der påvirker duftmiljøet. De mange faktorer, eller knapper at skrue på, illustrerer, at lugtgener og duftmiljøer er et komplekst og underbelyst felt i litteraturen, særligt i sammenligning med andre sanseindtryk som syns- og høresansen.

Kompleksitet skal ses i relation til menneskets lugtesans og generelt sanseoplevelser. At dufte kræver fysisk nærhed, og lugtesansen beskrives nogle steder som den mest intime sans: Vi indånder hinandens dufte og kan ikke slukke for lugtesansen på samme måde, som vi kan lukke øjnene. Samtidig er registrering af dufte lokaliseret samme sted i hjernen som følelser og hukommelse. Det betyder, at dufte er knyttet til minder, og derfor er det meget individuelt, hvilke duftpræferencer vi har. Det kommer bl.a. til udtryk i det hav af parfumer der findes. Dufte er samtidig knyttet til vores andre sanser i oplevelsen af dufte. Tag blot duften af nybagt brød. Duften af nybagt brød hænger sammen med synet af brød, smagen, temperaturen og lyden af en sprød skorpe. For mange mennesker kan duften af nybagt brød desuden associeres med omsorg, fordi der ligger en omsorg i at bruge tid på at bage til andre og i at spise sammen. Duften af nybagt brød er desuden en appetitstimulerende duft der spreder sig, mens brødet bliver bagt i hjemmet.

Dårlige lugte og lugtgener er en lidt anden snak end gode dufte, for særligt kropslugte er forbundet med tabu i den vestlige kultur, og dårlige lugte er udryddet i de fleste sammenhænge. Derfor er de ekstra overvældende, når vi møder dem, hvad enten man er besøgende eller plejepersonale på et plejehjem. Dårlige lugte påvirker derfor også vores relationer og sociale liv og fører ofte til tavshed.

I AAK arbejdes der allerede med at aktivere og stimulere sanser på forskellig vis bl.a. med haver, kunst, mad og musik. Sanseoplevelser hænger sammen, og derfor er det et opmærksomhedspunkt i det forestående feltstudie at tænke i forlængelse af eksisterende initiativer. Dette litteraturstudie danner grundlag for det feltstudie, MANTRA foretager på plejehjem i Aarhus i marts og april 2021.

3.1 Videre perspektiver

Under dette litteraturstudie er MANTRA stødt på en række emner, der kan være relevante at se på fremadrettet, men som vi tidsmæssigt ikke har prioriteret at undersøge dybdegående:

- Kropslugte og ensomhed: selvisolation såvel som social eksklusion. Der er en ensomhedsindsats i AAK og det kunne være relevant at undersøge særligt kropslugte i relation til ensomhedsproblematikker.
- TVOC-målingers (flygtige organiske forbindelser i luften) potentiale til at forebygge og forhindre lugtgener. Teknologisk Institut er inddraget sideløbende til at undersøge dette.
- Sansestimulering som psykosocial behandling er en retning for sig, der særligt bruges af ergoterapeuter.
- Flavour Institute er en klinik under Aarhus Universitet, der ligger i Holstebro. De arbejder blandt andet med genoptræning af lugtesansen. Det kunne være relevant at kigge på betydningen af tab af smags- og lugtesans ift. livskvalitet.
- Det kunne også potentielt være relevant at undersøge sammenhængene mellem maddufte og appetitstimulation f.eks. i forhold til gruppen af småtspisende ældre.

Litteratur

- Andersen, Morten Munk. 2020. *Bedre luft og lys styrker elevers indlæring – især i kombination*. Ingeniøren.dk. Tilgået d. 14.1.2021 fra: <https://ing.dk/artikel/bedre-luft-lys-styrker-elevers-indlaering-isaer-kombination-234480>.
- Bastien, D., Termansen, O. & Egemose, C. 2020. *Impact of Plants on IAQ*. Paper præsenteret på CIBSE ASHRAE Technical Symposium, Glasgow Tilgået d. 15.2.2021 fra: <https://portal.findresearcher.sdu.dk/da/publications/impact-of-plants-on-iaq-experimental-results-from-a-comparative-s>
- Bendix, Henrik. 2019. *Kan man lugte sygdom?* Videnskab.dk. Tilgået d. 25.2.2021: <https://videnskab.dk/krop-sundhed/kan-man-lugte-sygdom>.
- Breievne, G., Heggen, K. & Bondevik, H. 2018. *Slik håndterer sykepleiere og brukere vond lukt i hjemmet*. Sykepleien Forskning 2018:12. Tilgået d. 25.2.2021 fra: <https://sykepleien.no/forskning/2018/03/slik-handterer-sykepleiere-og-brukere-vond-lukt-i-hjemmet>.
- Bolius. 2020. *10 gode råd om indeklima*. Tilgået d. 15.2.2021 fra: <https://www.bolius.dk/10-gode-raad-om-indeklima-16475>
- Bubandt, Nils. 1998. *The odour of things: Smell and cultural elaboration of disgust in Eastern Indonesia*. Ethnos: Journal of Anthropology, 63:1, 48-80.
- Corbin, Alan. 1986. *The Foul and the Fragrant: Odor and the French Social Imagination*. New York: Berg.
- Douglas, Mary. 1966. *Purity and Danger: An Analysis of the Concepts of Pollution and Taboo*. London: Routledge.
- Eiby, May Bjerre. 2020. *Mens vi tæller døde, mister vi langsomt evnen til at tage os af hinanden*. Tilgået d. 19.1.2021: <https://www.maybjerreeiby.dk/artikler/mens-vi-tller-dde-mister-vi-langsomt-evnen-til-at-tage-os-af-hinanden>.
- Frandsen, A., Mullins, M., Ryhl, C., Folmer, M., Fich, L., Øien, T., Sørensen, N. 2009. *Helende arkitektur*. Institut for Arkitektur og Medieteknologi. Institut for Arkitektur og Design Skriftserie Nr. 29. Aalborg Universitet.
- Heckel, M., Stiel, S. & Ostgathe, C. 2014. *Smell and taste in palliative care: a systematic analysis of literature*. European Archives of Oto-Rhino-Laryngology **272**: 279–288.
- Henshaw, V., McClean, K., Medway, D., Perkins, C. & Warnaby, G. 2018 *Designing with Smell: Practices, Techniques and Challenges*. New York: Routledge.
- Heslet, L. & Dirckinick-Holmfeld, K. 2007. *Sansernes Hospital*. Arkitektens Forlag.
- Højlund, Susanne. 2016. *Smag*. Tænkepauser Bind 40, Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Indeklimaportalen. 2020. *Sunde planter giver bedre indeklima*. Tilgået d. 25.2.2021 fra: https://www.indeklimaportalen.dk/luftkvalitet/planter_renses_luften/planter_giver_bedre_luft.
- Johansen, Tine. 2014. *Du køber ind med næsen*. DR.dk. Tilgået d. 26.2.2021 fra: <https://www.dr.dk/nyheder/indland/du-koeber-ind-med-naesen>.

- Lytzau, Søren. 2021. *Har Snoezelen effekt?* Tilgået d. 26.2.2021 fra: <https://viss.skanderborg.dk/VIDEN/Artikler1/Sansestimulation/Har-Snoezelen-effekt.aspx>.
- Medway, Dominic & Warnaby, Gary. *Designing Smell into the Consumer Experience*. I "Designing with Smell". 2018:123-131. New York: Routledge.
- Miljøstyrelsen. 1985. *Vejledning: Begrænsning af lugtgener fra virksomheder*. Vejledning fra Miljøstyrelsen Nr. 4. Tilgået d. 1.2.2021: <https://mst.dk/media/mst/Attachments/Lugtvejledningen.pdf>
- Pink, Sarah. 2009. *Doing Sensory Ethnography*. London: SAGE.
- Pedersen, Carl Th. 2021. *Smags- og lugtesansen som analyseredskab*. Projektet Smag for Livet. Tilgået d. 27.1.2021 fra: <http://www.smagforlivet.dk/materialer/smags-og-lugtesansen-som-analyseredskaber>.
- Rubin, Lone Bolther. 2020. *Intelligente bleer giver mindre ildelugtende vasketøj*. Indeklimaportalen.dk. Tilgået d. 15.1.2021: <https://www.indeklimaportalen.dk/luftkvalitet/lugt/intelligente-bleer>
- Scheel, Linda Schumann. 2009. *En helhedsløsning inden for inkontinensplejen*. Sygeplejersken. Tilgået d. 10.1.2021: <https://dsr.dk/sygeplejersken/arkiv/sy-nr-2009-20/en-helhedsloesning-inden-for-inkontinensplejen>.
- Sjøgren, Kristian. 2017. *Dufte ser ikke ud til at være sundhedsskadelige*. Videnskab.dk. Tilgået d. 26.2.2021 fra: <https://videnskab.dk/krop-sundhed/dufte-ikke-sundhedsskadelige?fbclid=IwAR137yFarhEKg5KGBzl6e0IUGTYm7A7E1Y5L5Ut4OEcbhM9ghsplUjyr-1M>.
- Stenslund, Anette. 2015. *Noget i luften – mellem tavshed og latter. Håndtering af intimiderende lugt på hospitalet*. Sosiologi I Dag 45(2): 11-32.
- Sundhedsstyrelsen (SST). 2019. *Viden og erfaring om brug af sansestimuli til at forebygge og reducere uadædagerende adfærd på ældreområdet*. Tilgået d. 15.1.2021 fra: <https://www.sst.dk/-/media/Udgivelser/2019/Sansestimuli.ashx?la=da&hash=923339158CFE6B9BAE8E8CCB7ABFF87ADC EB2E66>.
- Tellervi, Jorit. 2003. *Det snavsede dilemma*. Sygeplejersken.dk. Tilgået d. 2.2.2021 fra: <https://dsr.dk/sygeplejersken/arkiv/sy-nr-2003-12/det-snavsede-dilemma>
- van Weert, J., van Dulmen, A., Spreeuwenberg, P., Bensing, J. & Ribbe, M. 2005. *The effects of the implementation of Snoezelen on the quality of working life in psychogeriatric care*. International Psychogeriatrics (2005) 17:3, 407-427.
- Aarhus Kommune. 2015. *Projektafslutningsrapport: Projekt Intelligent Ble*. Tilgået d. 25.2.2021 fra: <https://velfaerdsteknologi.aarhus.dk/media/7910/intelligent-ble-projektafslutningsrapport-oktober-2015.pdf>.